

Karşılaştırmalı Sosyal Eğitim – Türkiye – Almanya (*)

Doç. Dr. İlhan Tomanbay
Hacettepe Üniversitesi
Sosyal Hizmetler Yüksekokulu

*Bu bildiri 26-28 05 1994, günlerinde,
“Türkiye’de Sosyal Eğitim Kavramı, Olgusu ve Geleceği”
başlığıyla, Ankara’da yapılan
4. Ulusal Sosyal Hizmetler
Konferansına sunuldu.*

İÇİNDEKİLER

- 1 Giriş
- 2 Sosyal Eğitimin Kültürel Kökleri ve Türkiye’de Sosyal Eğitim Düşüncesi
- 3 Türklerde Eğitimin Tarihçesi
- 4 Sosyal Eğitime Temel Oluşturan Toplumsal Yapı
- 5 Türkiye’de Eğitimle İlgili Kurumlar/Kuruluşlar
- 5.1 Örgün Eğitim Kurumları
- 5.1.1 Okulöncesi Eğitimi (Vorschulpädagogik)

(*) Bu metin Prof. Dr. Hans Josef Buchkremer’in “Handbuch Sozial Pädagogik” (Sosyal Eğitim El Kitabı) adlı kitabına tarafımdan yazılmış bölümün Türkçesidir. (1995, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft).

- 5.1.2 Okul Eğitimi (Schulpädagogik und Universitäten)
- 5.2 Yaygın Eğitim Kurumları
- 5.3 Özel Eğitim Türleri
- 5.3.1 Aile Eğitimi (Familienpädagogik)
- 5.3.2 Özel Eğitim (Sonderpädagogik) / Sağaltıcı Eğitim (Heilpädagogik)
- 5.3.3 Hükümlülerin Eğitimi (Straflingspädagogik)
- 6 Sonuç ve Geleceğe Yönelik Düşünceler

1. Giriş

Sosyal eğitim kavramının yurdunun Almanya olduğunu kaynaklar söylüyor. (Bock 1980; Buchkremer 1982; Müller 1983). Başka ülkelerde olduğu gibi Türkiye'de de bu kavram kullanılmıyor. Ancak kavramın içerdiği anlamda bir uygulama, gene sanırım her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de var. Toplumun örgün eğitim dışında, yaşam içinde eğitilmesi tarihin ilkçağlarındanberi her toplumda var. İkel topluluklardaki dinsel ritüellerle başlıyor bu.

Türkiye'de olayın kavramlaştırması farklı. Ben bu çalışmada sosyal eğitim kavramını Türkiye için kullanırken, onu içerik olarak aldığımın bilinmesini isterim. Kavram olarak alınca da başka kavramları gündeme getireceğim.

Almanya'da birbiriyle kaynaşan iki kavram "Sozialarbeit" (sosyal çalışma) ve "Sozialpädagogik"dir (sosyal eğitim). Sosyal eğitim bu iki kavramla anlatılabiliyor. Türkiye'de de bu uygulamayı anlatan farklı kavramlar var. Bunlardan biri -uygulamada yeri çok az da olsa -

"sosyal çalışma"dır, öbürü "halk eğitimi". Halk eğitimi uygulamada daha da işlevsiz. Eğitim bilimsel alanlarda henüz halk eğitimciler de yeterince çalışmıyor, sosyal çalışmacılar gibi. Bu alanda onların yerini öğretmenlik almış, öğretmenler almış.

Bu model Türkiye'nin tarihsel ve politik koşullarından kaynaklanıyor; toplumsal kültüründen besleniyor. Aşağıdaki bölümde eğitimin ve sosyal eğitimin tarihsel ve toplumsal yapı açısından çözümlemesi yapılmaya çalışıldı. Bu yapı içinde sosyal çalışma ve halk eğitimciliği mesleklerinin farklı bir temele (sanayi temeline), öğretmenlik mesleğinin başka bir temele (tarım) oturduğu görülecektir.

Gerçi, Avrupa'da tarım kültürünün egemen olduğu dönemde ortaya çıkmış öğretmenlik mesleği 1960'lı 1970'li yıllarda tarihsel dönüşümünü gerçekleştirerek sanayi kültürü temeline oturmuştu. Türkiye'de bu tarihsel dönüşüm için daha çok zamanın geçmesi gerekiyor kanısındayım. Avrupa'da (Almanya'da) toplumsal ilişkilerin feodal ilişkiler döneminden endüstriyel ilişkilere dönüşümünü hızlandırmak için toplumsal bir gerekseme olarak ortaya çıkan sosyal eğitim ile Türkiye'de tarım kültürünün ürünü olan ve hala tarihsel dönüşümünü gösteremeyen öğretmenlik birbirini anlayamamaktadır; birbirini besleyememektedir. Biri egemenken (öğretmenlik), öbürü kör kalır (sosyal eğitim).

Bu yapı içinden düşünsel bir çıkış bulunabilir mi? İlerde Türkiye'de sosyal çalışma ve sosyal eğitim kavramları birlikte gelişir mi, yoksa sosyal eğitim işlevini sosyal

çalışma mesleği tekbaşına mı üzerlenir? Ya da sosyal eğitim alanını gene sanayi kültürü tabanlı bir başka meslek mi, örneğin halk eğitimciliği, kapatır, yoksa öğretmenlik mesleği içeriksel bir sıçrama yaparak, fiilen sahip olduğu bu alanda çağdaş gereksemeyi karşılayacak eğitimcimsel devrimi kendi içinde yapar mı?

2. Sosyal Eğitimin Kültürel Kökleri ve Türkiye'de Sosyal Eğitim Düşüncesi

Eğitimin kökleri Türkiye'de hala sıkısıkıya toprağa bağlıdır. (Karşılaştırma olsun: Gelişmiş sanayi ülkelerinde eğitim model olarak sanayi teknolojisinin ürünü olup, bu anlamda sıkısıkıya makineye bağlıdır.) Bu demektir ki eğitim anlayışı Türkiye'de sürekli ve hala tarım kültüründen beslenir ve tarım kültürü tarafından biçimlenir.

Toprağa bağlı kültür, atalara, babaya bağlı çocuklar ister; insanları çocukluğundan başlayarak bu anlayışla eğitir.

Sanayi koşulları ve bu koşulların üretimi olan kültür, sanayi kültürü insanları bireyleştirir. Böyle eğitilen insan birey olarak kendisinden sorumlu olur, atalarından babalarından değil.

Eğitimi buradan çıkararak ele alacak ve değerlendirecek olursak Türkiye'nin genel eğitimsel yapısı somutlaşmış olur.

Bugünkü Türkiye'nin eğitim dizgesinin kökleri endüstriyel değil, daha çok tarımsaldır.

Bu, daha evdeki ve ilkokulda verilen eğitimde kendisini gösterir.

"Eti senin kemiği benim" atasözümüz bunun örneğidir. Eğitimde yeni başlayan çocuğun babasının öğretmene söylediği bu söz tarım kültürü ağırlıklı eğitim anlayışını yansıtır. Bu anlayış çocuğu insan olarak değil meta olarak görür. Çocuk bu anlayışa göre öncelikle babayla öğretmen arasında paylaşılan, paylaşılabilen bir maldır. Bunun yanısıra bu atasözü feodal eğitim anlayışını yansıtan başka bir mesaj daha verir: Çocuğun verilecek eğitimle belirli bir doğrultuda yetiştirilmesi gerektiği mesajını. Bu doğrultu, feodal toplum yapısının ideolojik çerçevesi içindedir.

Halk ağzında dolaşan benzer bir söz de şudur: "Mum gibi yapmak". Bu söz çocuklar, gençler, sanıklar, suçlular ve tutuklular için söylenmektedir. Bu durumdaki kişiyi istendik yönde öyle eğiteceksin ki uslu, itaatli ve sessiz olacaktır, aynı bir mum gibi!

Makinanın toprağa karşı savaşımı yeni bir insan yaratır. Bu savaşım ile toprak ile insan arasındaki ilişki makina ve insan ilişkisine dönüşür. Bu insan, sanayi kültürünün insanıdır. İnsan-makina ilişkisi, toprak-insan ilişkisinden doğan kültürün yanısıra kendi kültürünü doğurur. Bu ilişkiden hangisi toplumda daha başat ise o ilişkinin kültürü toplumda egemen olur. Bu egemenlik yaşamın her alanında kendisini gösterir. İnsan insan ilişkisinde de, eğitim ilişkisinde de...

Toplumda uygulanan eğitimsel görüşler ve programlar bu egemen kültürel anlayışa göre biçimlenir. Eğitim

genel çizgileriyle ya otoriter ya da demokratik olur ve ona göre uygulanır.

Yukarıda anılan deyişler Anadolu'da yaşayan ve egemenliğini hala sürdüren kültürün eğitimsel anlayışını yansıtmaktadırlar. Bu kültür feodal kültürdür, tarım kültürüdür. Bu kültür doğrultusunda "iyi yetiştirilmiş" insanlardan namuslu, uslu, söz dinler (itaatli), çalışkan, bağımlı ve sessiz olmaları istenir ve beklenir. Bu özellikler derebeylik düzeninde ağanın ırgatından beklediği özelliklerdir ve feodal üretimin niteliğine uygundur.

Buna karşılık sanayi kültürüne göre eğitilmiş insandan beklenen, usluluk yerine atılganlık, sakinlik yerine canlılık, sözdinler olmak yerine araştırmacılık, bağımlılık yerine bağımsızlıktır ve birliktelik yerine bireyselleşmedir (Individualism). Bu özellikler de sanayi üretiminin beklentilerine uygundur.

*****

Sosyal eğitim kavramı Almanya'da doğmasına karşın, orada da tam bir netlik kazanabilmiş değil. Hatta, "... sosyal eğitim kavramına Almanya'da karşı çıkanlar da çok oldu." (Buchkremer 1982, 18; 21). Tarihsel perspektifte, sanayileşme sürecinde Türkiye'den çok daha ilerde olan Almanya'da bu kavram net olamayınca Türkiye için söylenecek fazla söz de kalmıyor. Gene de, Almanya'da, ne olduğu konusunda uygulamaya dayalı tanımlar yapılabilir. Oysa bu kavram Türkiye'de salt kavram olarak değil, Avrupa'daki anlaşıldığı içerikle de yoktur. Bunun yerine, benzer işlevi üzerlenen "eğitim"

(Pedagoji), "öğretim" (Didaktik) "halk eğitimi" (Volkserziehung), ve kısmen "sosyal çalışma" kavramları vardır.

Genelde, her yaşam alanında, feodal yaşam biçiminde yaşanan yalınlık, sanayi kültürüne dayalı yaşam biçiminde çeşitlenme gösterir. Bilimsel alanda da, hemen her konuda uzmanlaşmaya dayalı olarak alt bölümler, disiplinler hem kuramsal, hem kılışsal olarak sanayileşmenin başlamasıyla hızlanmış ve yaygınlaşmıştır. Eğitimin alt dallarından olan sosyal eğitim için de durum budur. Çünkü, Sosyal eğitim eğitimin bir parçasıdır (Buchkremer 1982, 1). Eğitimin bu bölümü Türkiye'de billurlaşmamıştır, çünkü feodal kültürel yapı bu eğitim alanının gelişmesine uygun bir temel değildir.

Eğitim kavramı belirli alanlarda kullanılır. Örneğin, çocuklar ve gençler için, meslek ve sanat öğrenen yetişkinler için, engelliler için, özel gerekseme grupları için. Örgün okul eğitimi için daha çok öğretim kavramı kullanılır.

Türkçe kaynaklara göre eğitimin tanımı şudur:

Toplumun genç üyelerinin var olan kültüre yetişkin üyelerce bilinçli, amaçlı ve düzenli bir biçimde hazırlanması süreci (Ozankaya 1984, 42).

Buna göre, eğitim bireyseldir; varolan kültüre uyum çabasıdır; bilinçli, amaçlı ve düzenlidir; süreçtir.

Sosyal eğitim, birey eğitimini aşan, aynı anda grup ve daha büyük topluluklara verilen eğitimdir ve insan yaşamını öne alırsak, eğitimden daha uzun bir süreçtir.

Alman mentalitesine göre sosyal eğitim veren kuruluşların Türkiye'de varolan benzerleri halk eğitim merkezleridir (Volkshochschulen), toplum merkezleridir (Gesellschaftszentren), bunlar gibi, kreşlerdir (Kindertagesstätten), gençlik merkezleridir (Jugendzentren). Vb.

Örneğin, halk eğitim merkezlerinde eğitim ve öğretim yapılır, toplum merkezlerinde boş zaman değerlendirme etkinlikleri.

Eğitim ve öğretim işlevi Türkiye'de salt öğretmenlerin tekelindedir. Sosyal çalışmacıların bu yönde toplumca bilinen bir işlevleri yoktur. Onlar daha çok klasik **yardım** işleviyle donanıktırlar. Yardım, sosyal yardım, bakım, boş zaman değerlendirme, sosyal sağaltım bu çerçeveye giren benzer işlevlerdir.

Sosyal çalışmanın, Türkiye'de bugünkü işlevleri, mesleğin yukarıda saydığımız klasik işlevleridir. Müller sosyal çalışmanın Almanya'daki işlevlerini belirtirken yukarıdakilerin yanısıra şunu da saymaktadır. Almanya tarihinden doğan sosyal eğitim işlevi. Müller'e göre demek ki sosyal çalışmanın tarihsel olarak iki çıkış noktası vardır. Klasik yardım işlevi (Samariter) ve eğitimsel işlev (Jugendbewegung) (Müller 1983). Zamanla bu iki ayrı işlev iki ayrı mesleğe kaynaklık yapmışlardır. Başka bir yaklaşımla, bir meslek iki ayrı ad kazanmıştır: Sosyal çalışma ve sosyal eğitim.

Düşünceme göre, Almanya'da mesleğin eğitimsel işlevi sanayi dönemine dönüşümlerle ortaya çıktı. Çünkü, yeni ortaya çıkan sanayi sektöründe çalışanlar kesimi, yani fabrikatörler ve işçi sınıfı yeni koşullara özgü, kendilerine ve kendi çıkarlarına özgü kültürlerini oluşturma gerekmesiyle karşılaştılar ve bu gelişmenin çekirdeğini insanın değiştirilmesi, yeni insanın yaratılması gizilgücü oluşturuyordu. Yeni insan dünyayı başka türlü görmeliydi, başka türlü yorumlamalıydı. Teba değil, birey olmalıydı. Makine ilişkisinin yarattığı yeni toplumsal koşullara uyabilmeliydi. Eğitim bunun için gerekli bir araçtı. Bu yüzden işçi hareketinde, gençlik hareketinde ve kadın hareketinde sosyal çalışmanın eğitimsel işlevi önem kazandı.

Sosyal eğitim Almanya'da ilk olarak Birinci Dünya Savaşından sonra gençlik hareketi içinde kristalleşmeye başlamış olup "sosyal eğitimsel hareket" adıyla anılacak denli yaygınlık göstermiştir.

Ancak, Türkiye'de;

- sosyal çalışma mesleği iç koşullardan doğmadı, dış iradeyle yurda sokuldu;
- Derebey kültürünün eğitim kurumu tutucu anlayışın refleksi ve kendini koruma duygusuyla içine döndü, insanın değiştirilmesi gereği duyumsanmadı;
- insanlar kendilerini tarım kültüründen sanayi kültürüne doğru değişen toplumsal koşullara uyumlandırabilme ve değiştirebilme gerekmesiyle başka araçlar aradılar ve buldular. Bunlar Türkiye'de bir dönem için televizyon (programları), uydu kanallar ve yurtdışında yaşayan (ya

da yaşamış olan) akrabalar ve tanıdıkları. Bunlar, Türkiye'de sosyal eğitim işlevini yerine getiren doğal ve tarihsel kurumlardır; "yedek ve doğal sosyal eğitim kurumları"dır.

Bilindiği gibi, feodal toplumda başat olan aile yapısı geleneksel ailedir, büyük ailedir. Sanayileşme yaygınlaştıkça büyük aileden çekirdek aileye geçiş başlar. Büyük aileyle çekirdek ailenin toplumsal, kültürel özellikleri ve yaşam biçimleri farklıdır. Gelenekleri, gereksemeleri farklıdır. Geniş aile feodal ilişkiler içinde yaşam sürdürürken, çekirdek aile kendisini doğuran sanayileşme ve kentleşmenin değerlerini almaya başlamış ve sanayi kültürünün ailesi olmuştur.

Yukarıda sözünü ettiğim "yedek ve doğal sosyal eğitim kurumları" toplumda büyük aile yapısı sürdürdüğü süreçte sosyal eğitim işlevini sürdürecektir, sosyal çalışma bu ortamda gerçek mesleki işlevine kavuşamayacağı gibi tarihsel olarak, sanayi dönüşümünün mesleki tarzı olan sosyal eğitim işlevini de yakalayamayacaktır. Ekonomik gelişmeye koşut olarak büyük aile yapısı çözülüp çekirdek aileye dönüştüğü zaman sosyal çalışma Türkiye'de gerçek yaygın işlevine kavuşacak, bu arada eğitimsel işlevi de konuşulmaya başlanabilecektir.

Örneğin, Türkiye'de korunmaya muhtaç çocuklar için açılan yetiştirme yurtlarında **bakım** her zaman için **eğitim**den daha önemli görülmüş, bu öncelik bugüne değin aşılamamıştır. Hatta öyle ki, bakım, içinde disiplin ögesi de bulunduğu için eğitimle aynı kapsamda görülmüş ve görülmektedir. Henüz Türkiye'de çağdaş

eğitim in içeriği, niteliği, boyutları, önemi ve nasıl olması gerektiği konusunda mesleksel içeriği olan bir konuşma ya da tartişma başlatılamamıştır. ocuk yuvalarında ya da yetiştirme yurtlarında, hatta, ocuk ve gencin yetiştirilmesi konusunda eğitimsel boyutu olan bir tartişma Türkiye'nin gündemine girmemiştir. Ancak, salt, tutucu politikacıların, bürokratların ve öğretmenlerin ağızlarından gerek yuva ve yurtlardaki, gerek dışardaki çocukların ve gençlerin "vatana, millete ve islam dinine hayırlı olarak" nasıl yetiştirilmesi gerektiği konusunda düşünceler duyulmaktadır ki bunlar da disipline ve otoriteye dayalı eğitim yönteminin dillendirilişi olmaktadır.

Türkiye henüz dara düşen insanların maddi gereksemelerinin giderilmesi anlayışı aşamasındadır. Bu da kopuk ve geçici önlemleri içeren bir anlayıştır. Sosyal hizmetler bu aşamada bakım, koruma, kollama aşamasında, yani mesleğin en alt basamağındadır. Ki bu işlevini yerine getirecek donanıma sahip olamadığından işlevsizdir. Bu en alt düzeyde, insanların sosyal eğitimsel hatta salt eğitimsel gereksemelerini görebilmek, görülse bile bu konuda proğram geliştirebilmek olanaksızdır. Örneğin, Türkiye'ye geri dönen gençlerin geri dönüşle ilgili sorunları düşünüldüğünde akla ilk gelen onlar için okul binası bulmak, okul açmak, okutmak, öğrenim kredisi vermek, yurt bulmak gibi maddi düzenlemelerdir. Geri dönen gençlerin eğitiminin içeriği üzerine proğramlı bir ağdaş eğitim düşüncesi geliştirilmemiştir. Proğramlanan eğitim anlayışı, yine, Türk kültürünün en seri bir biçimde

aşılması, bu çerçevede, "vatanına, milletine bağlı, dinini, kitabını tanıyan, bayrak ve yurt sevgisini içinde taşıyan" genci erekleyen, disipliner ve otoriter bir modeldir. Bu tür bir program, geri dönen genci, getirdiği kültürel yapısı içinde ve onun çevresel ve ruhsal durumunu tanımaya çalışan ve ona göre çözümler üreten bir program değildir; tersine, onların geleneksel Türk değerlerine ve varolan politik anlayışa uygun eğitim dizgesine uyumlarını sağlamayı öngören bir programdır.

Gerçi Türkiye'de "konuk işçilerin ve özellikle çocuklarının sorunları, geri dönüşlerinde ortaya çıkan işsizlik sorunları, özellikle genç işsizliği, geridönenlerin durumları üzerine" zaman zaman, acil gereklilik ortaya çıktıkça belli projeler geliştirilmiştir. Ancak bunlar, bürokratlar ve memurlar tarafından politik direktifler doğrultusunda geliştirilen ve içinde sosyal çalışma mesleğinin yer almadığı programlardır. Hiçbiri de kalıcı ve etkisi olan programlar olamamışlardır.

Böyle bir konuda sosyal çalışma ve sosyal çalışmacı ne yapabilirdi? Herhalde, geridönen çocukların ve gençlerin eğitimsel ve kültürel uyumları için daha çağdaş programlar geliştirebilirdi. Ya da çağdaş boyutta eğitim alan bir sosyal çalışmacı, çağdaş boyutta eğitimsel yönü olmayan bir programı masaya koymazdı, sanıyorum.

Sosyal eğitim kavramının anlattığı içerikte bir eğitimden de, Türkiye'de bugün, bu tür bir eğitimin ne olduğunu bilmemelerine karşın, öğretmenler sorumlu sayılmaktadırlar. Sahip oldukları anlayışa göre öğretmenlerin yaptıkları "insan eğitimi" ya da "insanın

biçimlendirilmesi"dir. Bu da, "bireysel" temelde ve "disiplinle" yapılır.

***

Sosyal eğitimin akrabası olan disiplin, Buchkremer'e göre, sosyal çalışmadır ve bu iki disiplini birbiriyle ilintilendirmek önemlidir. "Sosyal eğitim asli olarak Almanca konuşulan bölgelerde eğitim ve gençlik sorunlarına yanıt ararken, sosyal çalışmada biz, kaynağı ABD'den alınan sosyal yardım ve sosyal müdahale dizgesiyle ilgiliz. Sosyal eğitimden farklı olarak sosyal çalışmanın ilk elde niyeti eğitim değildir." (1982, 20).

"Sosyal çalışma, köklerini ABD'den alan sosyal yardım ve sosyal müdahale dizgesiyle ilgilidir." (agy). Türkiye'de ise, sosyal çalışmanın 1961'denberi okulu olmasına karşın yaygın, sağlıklı ve düzenli bir sosyal yardım ve sosyal müdahale dizgesi kurulamamıştır. Bu yüzden de, sosyal çalışma mesleği Türkiye'de kendisini işlerli kılacak sağlam bir temele, yani, sosyal yardım ve sosyal müdahaleyi sağlayan doğru ve uygun bir dizgeye sahip değildir. Bu eksiklik Türkiyenin yönetsel örgütlenmesinde de görülür. Yasal olarak belediyelerde ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumunda (SHÇEK) bulunan sosyal yardım görevi çeşitli nedenlerle işletilmemekte; bunun yerine vakıf modelinde bir örgütlenme içinde, a) merkezi otoritenin temsilcisi, b) eşraf, c) din adamı üçlüsü tarafından özdeksel sosyal yardım dağıtılmaktadır. Tıpkı, Ortaçağ Avrupa'sında olduğu gibi.

Sosyal alışması, yukarıdaki parağraflarda özetlendiği gibi, oturmamış, sosyal eğitimi (halk eğitimi) geliştirilmemiş olan, ğretmenliği feodal kültür değerlerini koruma ve geliştirme yönünde proğramlanmış bulunan bir ülkede bir başka gelişme kapıdadır. Ekonomik yapıdaki sıkıntıların ve toplumsal yapıdaki dönüşüm mesajlarının toplumsal katmanları etkilediği Türkiye'de işçiler, gençler ve kadınlar, sanayi kültürüne dönüşümün sancılarını yaşamakta, bunun işaretlerini vermekte ve katalizör aramaktadırlar.

Bu katalizör, bu araç ne olabilir?

3. Türklerde Halk Eğitiminin Tarihçesi

Türklerin tarihi Ortaasya'da başlar. M.S. 712 yılında yazıldığı saptanan ve Yenisey Irmağı kıyısında bulunan Orhun, Gültekin, Uygur yazıtları bugün için Türk tarihinin ilk yazılı belgeleri olarak anılırlar. Bu belgelere göre, Ortaasya'da Göktürkler, Uygurlar ve Hunlar'da varolan dinsel törenler halk eğitimi açısından anlam taşımaktadırlar. Toplu ritüeller o dönemde halkın bir çeşit eğitilmesi, toplumsallaştırılması işlevini görmekteydiler.

Her toplumun kendi değerlerine özgü varolan bu tür ritüeller, dinsel törenler ilk Türk boylarından bugüne değin içinde bulunan tarihsel ve toplumsal koşullara göre kültürlenerek sregelmetedir. Daha sonra Selçuklular'da, Osmanlılar'da, bu kez İşlam dininin biçimlendirdiği dinsel törenler toplumun oluşturulmasında önemli işlev görmüşlerdir. Bugünkü

tekkeler, tarikatlar da aynı çerçevede anılmalıdırlar, ancak sosyal eğitimsel işlevleri, kendilerini aşan ikincil kurumların varlığı nedeniyle kendi içine hapsolmuş, önemsizleşmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde ilk halk eğitim kurumları olarak 1865 yılında "Çıracık Mektebi" açıldı. İstanbul'da açılan okul bir çeşit halk eğitimi veriyordu. Bu okul, zamanının ilk halk eğitim kuruluşu olarak kabul edilir. (DPT 19., 9).

1908 Meşrutiyet hareketinden sonra başlayan, zamanın düşünür ve yazarlarının halka dönük çalışmalarına ağırlık vermeleri gerektiği anlayışı Balkan Savaşıyla ulusçu bir temele oturmaya başladı. 1912-1913 Balkan Savaşıyla başlayan Osmanlılığın çözülme döneminde, İmparatorluğun içinde bulunan çeşitli etnik grupların ayrışma ve kendi ulusal benliklerini arama çabaları başlamıştı. Bu arada Türklük bilinci de gelişme yolları aramaktadır ve bu maksatla ulusçu bir düşün ve kültür oluşumu gereksinmektedir. Bu ortamda 1913 yılında Ankara'da "Türk Ocağı" kuruluyor ve yeni Türkiye'de ulusçu aydınların yetişmesi, ulusçu aydın düşüncenin üretilmesi erekleniyor. Dernek hızla Türkiye'nin her tarafına yayılıyor. Buralarda düşünsel tartışmaların yanısıra gece kursları da yapılıyor.

1931 yılında zamanın hükümeti tarafından Türk ocakları kapatılmış ve bir yıl sonra (1932) Halkevleri kurulmuştur. Amaç yaygın bir halk eğitimidir, halkın teknik ve kültürel alanda eğitimidir. Atatürk'ün buyruğuyla, zamanın iktidar partisi olan Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) tarafından kurulan halkevleri de hızlı bir gelişme gösteriyor. İlk yıl

14 halkevi açılıyor. Sayı 1951'de 478'e çıkıyor. 1940'dan başlanarak halk odaları açılıyor. 1940 yılında 141, 1951'de 4332 halk odası vardır. Buralarda dil, yazın, tarih, güzel sanatlar, tiyatro, spor alanlarında çeşitli çalışmaların yanısıra köycülük, müzecilik ve sosyal yardım etkinlikleri yapıldı. Her halkevinde ve halk odasında kitaplık kuruldu, yayın çalışmaları başlatıldı. Yöre halkının istediği çeşitli konularda kurslar ve halk dersaneleri açıldı

1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı kuruluyor (3.4.1926), yedi yıl sonra kuruluş yasası çıkarılıyor: 10.6.1933 (Nr. 2287).

1928 yılında harf devrimi yapılıyor. Bu devrimle Atatürk okuma yazma seferberliği başlatıyor. Okuma yazma kursları halkevleri tarafından açılıyor. Bir yıl içinde yarım milyonu aşkın insana okuma yazma öğretiliyor. 1947 yılına değin süren kurslarla, aynı zamanda kadın erkek birlikteliği ve işbirliği amaçlanmış. Kılıç'ın deyişine göre Dünya eğitim tarihinin en büyük ve en başarılı halk eğitimi hareketidir bu. (1968, 7).

1950'de iktidarın değişmesiyle halkevleri kapatılıyor. Daha sonraki yıllarda üç kez açılıp üç kez kapatılıyor. (En son 12.09.1980 askersel darbeden sonra.) Bugün Türkocakları da, halk evleri de açıktır ancak eski dönemlerdeki etkinlikleri yoktur.

Daha Türkiye Cumhuriyetinin kurulmasıyla (1923) yeni toplumu yaratmak isteyen Mustafa Kemal Atatürk halk eğitimine önem veriyor ve aynı yıl halkın eğitilmesi için Valiliklere genelge yollanıyor. Gereksinim ve sorunların

saptanması isteniyor. Mecliste "Halkı Aydınlatma Genel Müdürlüğü" kurulması isteniyor. Onaylanmıyor. Ancak bundan esinlenerek 1926 yılında Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde "Halk Terbiyesi Şubesi" kuruluyor.

1933 yılından sonra resmi halk eğitiminde yavaşlama göze çarpıyor ve bunun üzerine 1936 yılında Devletin resmi halk eğitimi çalışmaları kapsamında eğitmen kursları açılıyor. Bu kurslar köy enstitülerinin oluşumuna kaynaklık yapıyor.

1939'da gezici köy kadın ve erkek kursları açılıyor. Köy köy dolaşarak köylülere tarım ve el sanatları alanında kurslar veriliyor.

1940 yılında Türkiye'nin en yaygın ve kapsamlı eğitim hareketi başlatılıyor. Orta öğrenim düzeyinde köy enstitüleri kuruluyor. Bununla köylerde yaşayan yurttaşların tarıma dayalı eğitimle kültürel gelişimlerinin sağlanması amaçlanıyor. 20'den fazla köyde açılan bu okullarda köy öğretmeni, sağlık memuru başta olmak üzere köyün gerekmesi olan her meslek elemanı yetiştiriliyordu. "İş içinde, iş yaparak öğrenme" ilkesine göre öğrenciler dersleri uygulama içinde öğreniyorlardı. Köyde gerekli yapılar birlikte yapılıyor, bağ, bahçe, fidanlıklar geliştiriliyor, bunların yanısıra sanat ve kültür derslerine ağırlık veriliyordu. Köy enstitülerinin en büyük özelliği ise, öğrencilerin okul yönetimine katılmaları, doğruları öğretmenleriyle tartışarak bulmalarıydı. Okullarda cezalandırma yerine ıslah anlayışı geçerliydi. Bu okulu bitirip de yüksek öğrenim yapmak isteyenler için bir de Yüksek Köy Enstitüsü (Hasanoğlu) açıldı. Burada tarımsal alanda yüksek öğrenime başlandı.

Köy enstitüleri 1950 yılında hükümetin değişmesiyle kapatıldı. Klasik ve feodal yapıda öğretmen okulları açıldı, karma okuyan kızlarla erkek öğrenciler birbirinden ayrıldı, eğitim programı değiştirildi. 1954 yılında artık köy enstitülerinden eser kalmamıştı.

1947-1948 yılları arasında devlet eliyle kültürel çalışmalara ağırlık veriliyor; tiyatrolar açılıyor, tiyatronun geliştirilmesi sağlanıyor. Aynı yıllarda tarım ve sağlık alanlarında da çalışmalar yoğunlaşıyor.

1950 yılında iktidara gelen Demokrat Parti ülkede tüm politikayı değiştirdiği gibi halk eğitimi alanında da yeni örgütlenmelere gidiyor. Daha feodal kültür ve din ağırlıklı kültür politikasını uygulamaya sokuyor. 1951 yılında Temel Eğitim ve Yetişkinler Eğitimi Komisyonu kuruluyor. Kapatılan halkevlerine seçenek olmak üzere Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde 1952 yılında Halk Okuma Büroları, 1953 yılında Halk Okuma Odaları açılıyor.

1956 yılında gene Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olarak halk eğitim merkezleri açılıyor. Bugün 76 ilde ve bağlı ilçelerinde 884 halk eğitim merkezi resmi yaygın eğitim kuruluşu olarak etkinlik göstermektedir. Halk eğitim merkezlerinde 5032 öğretmen görev yapmaktadır. Bu kuruluşlarda sosyal çalışmacı kadrosu bulunmamaktadır.

1957 yılında VI. Milli Eğitim Şurası ilk halk eğitimi yasa tasarısını hazırlıyor. 1958'de yaygın eğitim maksadıyla Temel Eğitim Merkezi kuruluyor; UNESCO'nun aracılığıyla Milli Temel Eğitim Komitesi oluşturuluyor.

Komite, halk eğitimi ve toplum kalkınması alanında deneme çalışmalarına başlıyor. 29.08.1960 günü Milli Eğitim Bakanlığında Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü kurularak Temel Eğitim Merkezi buraya bağlanıyor.

Halk eğitimi 1967'ye dek çoğunlukla toplum kalkınması (köy kalkınması) içinde görülmüş. Bu görüş sahiplerinin çabasıyla 16.07.1964 günü Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Milli Eğitim Bakanlığında alınarak Köyişleri Bakanlığına bağlanıyor. Teknik Öğretim Genel Müdürlüğüne bağlı köy kadın ve erkek kursları, Tarım Bakanlığında bağlı ev ekonomisi hizmeti, Sanayi Bakanlığında bağlı El Sanatları, DPT'ye bağlı Toplum Kalkınması hizmet birimleri Halk Eğitimi Genel Müdürlüğüne bağlandı.

1967 yılında karşı görüş sahiplerinin baskın olduğu görülüyor. Halk Eğitimi Genel Müdürlüğü Köyişleri Bakanlığında alınarak tekrar Milli Eğitim Bakanlığında bağlanıyor. Bu bağlanma sırasında Genel Müdürlük ikiye bölündü. Ev ekonomisi, el sanatları ve toplum kalkınması hizmetleri Köyişleri Bakanlığında bırakıldı. Halk Eğitimi Genel Müdürlüğüne bağlı olarak İl Halk Eğitimi Başkanlıkları, İlçe Halk Eğitimi Merkez Müdürlükleri, Köy ve Kasaba Eğitim Odaları kuruldu.

Orduda askerlerin eğitimi maksadıyla 1959 yılında Ordu Er Eğitim Merkezi kuruluyor. Okuma yazma bilmeyen erlere okuma yazma eğitimi veriliyor.

1960'dan sonra halk eğitimi alanında birçok dernek ve vakıf kuruldu. Bugün etkinlikleri fazla ve yaygın olmayan Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Türk Kültür

Dernekleri, Türk Eğitim Derneği, Türk Eğitim Vakfı gibi konuyla ilgili kuruluşlar bulunmaktadır.

12.09.1980 askersel darbenin getirdiği bütün olumsuzluklar ve antidemokratik girişimleri yanında halk eğitimi açısından olumlu anılabilecek bir girişimi olmuştur. O da 1928 yılında başlatılan okuma yazma seferberliğinin yeniden başlatılmasıydı. Televizyon destekli kurslar biçiminde sürdürülen bu kampanya ile binlerce insanın okuma yazmayı öğrenmesi sağlandı. Ancak bu proje, ucuz ve ilgi çekici kitapların basım ve dağıtılması, okuma yazmanın pratik yaşamda kullanılma ortamının yaratılması, okuma yazmayı özendirici başka projelerin geliştirilmesi gibi projelerle desteklenmediği için başarılı olamadı.

Gerçekleşmeyen destek projelere bir de gazete ve kitap fiyatlarının yüksekliği, görsel iletişim araçlarının gücü ile okumanın politik bakımdan tehlikeli olarak gösterilmesi gibi olumsuz etkenler eklenince okuma yazmayı öğrenenlerden birçoğu okuma yazmayı unutmuş olmalı.

4. Sosyal Eğitime Temel Oluşturan Toplumsal Yapı

Toplumsal kurumlar ikiye ayrılmaktadır: Birincil ve ikincil kurumlar. İkincil kurumlar toplumda birincil kurumların işlevlerini yitirmeye başlamasıyla ortaya çıkarlar ve onların yarattığı boşluğu doldururlar. Birincil kurumlar tarihsel, ekonomik ve toplumsal nedenlerle işlevlerini zamanla yitirebilirler. Toplumsal düzenin aksamadan sürdürülmesi için bunların yerine geçecek yeni kurumlar

gereklidir. Toplumsal vakum, bu kurumları, ikincil kurumları ortaya çıkararak işlevselleştirir.

Sosyal eğitim de toplumda ikincil kurum olarak ortaya çıkmıştır. Büyük aile tarafından sürdürülen aile toplumsallaşmasının sürdürülmesi için, büyük ailenin işlevini yitirmeye başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Büyük aile ilişkilerinin çözülme süreci içinde sosyal eğitim ve sosyal eğitim kurumları toplumda yer edinmeye başlayacaklardır.

Bu yaklaşımdan ve Türkiye'deki aile yapısından yola çıkarak diyebiliriz ki, sosyal eğitimin gelişmesi de bu bağlamda düşünülmelidir. Bugün aile üyeleri arasında hala varolan sürekli bağlılık ve dayanışma, örneğin kente iş bulmaya giden ve hatta bulan evlada anababadan sürdürülen destek, üniversite eğitimine giden çocuğa sağlanan parasal ve kültürel destek; aile içinde kadın erkek arasında hala güçlü olan karşılıklı bağımlılık Türk toplumunda hala yaşayan büyük aile kültürünün yaşayan örnekleridir. Gençler ailelerinden, yaşadıkları sürece maddi manevi destek gereksemekte ve görmektedirler. Aile gencin toplumsallaşmasında hala önemli bir işlev merkezidir.

Türkiye'de genç nüfusun genel nüfus içindeki ağırlığı önemlidir. Tüm nüfusun (56.473.035) % 57'sini 0-25 yaş arası nüfus oluşturur (32.282.265). Bu genç nüfusu sınırlarsak, 15-25 yaş arası nüfus (12.536.913) genel nüfusun % 22'sini oluşturur. Görülüyor ki, bu etkin nüfus genel nüfus içinde gene de önemli bir yer tutar (DİE 1993/1)..

ÇİZELGE 1

TÜRKİYE'DE GENÇ NÜFUSUN CİNSİYETE GÖRE DAĞILIMI (1990)

	0-6	7-11	12-17	18-21
Kadın	4.180.751	3.450.531	3.836.756	2.278.768
Erkek	4.406.683	3.651.639	4.051.423	2.316.807
Toplam	8.587.434	7.102.170	7.888.179	4.595.575

Kaynak: DİE, 1993, Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.

Genç nüfus, ekonomik ve kültürel olarak büyük oranda aileye bağımlı yaşamaktadır. Sadece, kentsel yörelerde kentteki hızlı değişimin etkisiyle ailedeki egemen kültürden uzaklaşma sözkonusu olabilmektedir. Bu kopuş, genelde, ekonomik bağımsızlığı kazanma yoluyla ya da işsizlik sigortası, eğitim yardımı, sosyal yardım gibi ikincil kurumlarla desteklenmediği sürece aileye bağımlılık süregitmektedir.

Genç, gerek kültürel gerek parasal olarak toplumsal bağımsızlığını zamanla kazandıkça ve toplum içinde birey olarak yer kazanmaya başladıkça sosyal eğitim toplumda kendisine yer bulacak ve netleşmeye başlayacaktır.

Burada formüle ettiğim yaklaşım Türkiye ölçeğinde bire bir olarak değerlendirilmemelidir. Bir dönüşüm aşamasında olan Türkiye toplumunda aile çözülmesi süreci de hızla yaşanmaktadır. Bu süreç içinde gençler

de ailelerinden kopmakta, bağımsız birey olarak topluma katılmaktadırlar. Bu durum daha çok ailenin çözülme sürecinin en hızlı yaşandığı büyük kentlerde görülmektedir.

Okumayan gençlerde işçileşme süreci - sanayiinin izin verdiği ölçekte - hızlıdır. Sanayide iş bulamayan gençler büyük kentlere gelip hizmet sektöründe ya da serbest piyasada iş aramaktadırlar. Yaşanan yoğun işsizlik nedeniyle bu kapılarda iş bulamayan gençler büyük kentlerde sokak satıcısı olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Serbest piyasada ve sokakta çalışan gençlerin sayıları üzerine güvenilir bir bilgi bulunmamaktadır. Daha çok sanayi ve hizmet sektörlerinde çalışanların sayıları üzerine bilgi bulunabilmektedir. Bunların da önemli bir bölümü örgütlü, sendikalı değildir.

ÇİZELGE 2

TÜRKİYE'DE ÇALIŞANLARIN SAYISI VE SENDİKALILAŞMA DURUMU (1992)

	Kadın	Erkek	Toplam
Sanayi	825.893	3.663.909	4.489.802
Hizmetler	877.225	5.376.249	6.253.474
Tarım	4.363.778	4.420.955	8.784.733
Toplam	6.066.896	13.461.113	19.528.009

Kaynak: DIE Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Ekim 1992

Sendikalı işçilerin işkollarına dağılımları da aşağıdaki gibidir.

ÇİZELGE 3

SENDİKALI SAYISI VE SENDİKALAŞMA ORANI (1994 Ocak)

	İşkolu	toplam
1	Tarım ve Ormancılık, Avcılık ve Balıkçılık	131.050
2	Madencilik	115.592
3	Petrol, Kimya ve Lastik	124.995
4	Besin Sanayi	283.531
5	Şeker	39.125
6	Dokuma	354.131
7	Deri	21.543
8	Ağaç	25.343
9	Kağıt	19.603
10	Basın ve Yayın	9652
11	Banka ve Sigorta	80.077
12	Çimento, Toprak ve Cam	72.169
13	Metal	349.735
14	Gemi	8249
15	İnşaat	216.925
106	Enerji	132.033
17	Ticaret, Büro, Eğitim ve Güzel Sanatlar	82.884

18	Kara Taşımacılığı	13.908
19	Demiryolu Taşımacılığı	31.494
20	Deniz Taşımacılığı	14.356
21	Hava Taşımacılığı	13.038
22	Ardıye ve Antrepoculuk	8565
23	Haberleşme	37.633
24	Sağlık	20.905
25	Konaklama ve Eğlence Yerleri	54.194
26	Milli Savunma	39.717
27	Gazetecilik	4554
28	Genel İşler	265.960
	Toplam	2.610.122

Kaynak: T.C. Resmi Gazete, 17.1.1994, S. 21821, s. 46-54.

Türkiye genelinde sendikal örgütlenme oranı % 68'dir ve birçok Avrupa ülkesine göre yüksektir. Ancak, burada anılan işçiler, sigortalı işçilerdir ve işyeri örgütlenmesi dağınık, özellikle tarım sektöründeki milyonlarca işçi bu sayıların içinde değildir.

Sendikalı işçilere sendikaları bünyesinde sendikal eğitim verilmektedir. Bu eğitimin çerçevesi ilgili yasayla çizilmiştir. 1983 yılında çıkarılan sendika yasasından önceki yasada sendikalara verilen bu eğitim yükümlüğüne sınır getirilmemişti. 1983'te, askersel hükümet tarafından çıkarılan yasada politik konulardaki eğitimler sınırlandırılmış, salt sendikal konularda eğitime izin verilmiştir.

Sendikalarda yapılan işçi eğitimlerinde sendika yönetimi tarafından atanan elemanlar eğitim vermektedirler. Bir sosyal çalışmacı olan bu satırların yazarı 1972-1978 yılları arasında bir sendikada eğitimcilik görevi yürütmüş ve işçilere Türkiye çapında sendikal ve politik eğitim vermiştir. Bunun gibi istisnai örnekler birkaç kere yaşanmışsa da bugün sendikalarda sosyal çalışmacı bulunmamaktadır.

Bilimciler ve sendikacılar bir konu üzerinde fikir birliğindedirler: İşçi sınıfındaki bilinçlenme düzeyi istendiği gibi değildir. Bunun açıklaması şudur: Çünkü onlar, hala büyük ölçüde kente gelmeden önce yaşadıkları kır ortamına, köyelerine organik olarak bağımlılıklarını sürdürmektedirler. Onların temel kışık besin maddeleri büyük ölçüde köyelerinden (büyük aileden) gelmektedir. Köye ve toprağa, toprak kültürüne bağılılıkları sürdükçe onların yüzde yüz işçi olmaları ve dolayısıyla işçilik bilincini kazanmaları olanaksızdır.

Büyük aile ilişkilerinin dışına çıkan, bağımsızlaşan kadınların sayısında da toplumun çözülmesine koşut olarak sürekli artış olmaktadır. Onlar giderek daha fazla sayıda üniversite eğitimine katılmakta, memur, işçi ya da bağımsız olarak çalışma yaşamına atılmaktadırlar.

Kadınların eğitim durumu, erkeklere bakıma daha geridedir. 1992 itibariyle istihdam edilen kadın ve erkeklerde eğitim durumları şöyledir:

ÇİZELGE 4

İSTİHDAM EDİLEN NÜFUSUN EĞİTİM DURUMU (1992)

(1000 kişi)	Kent					Kır				
	Kadın	%	Erkek	%	K/E	Kadın	%	Erkek	%	K/E
Toplam	1.361	100	6.955	100	0.20	4.706	100	6.507	100	0.72
Okuryazar Olmayan	131	9.62	243	3.49	0.54	1.398	29.71	620	9.53	2.25
Okuryazar	62	4.56	230	3.31	0.27	418	8.88	509	7.82	0.82
İlkokul	464	34.09	3.914	56.28	0.12	2.697	57.31	4.460	68.54	0.60
Ortaokul	113	8.30	823	11.83	0.14	78	1.66	370	5.69	0.21
Orta Dengi	5	0.37	35	0.50	0.14	4	0.08	32	0.49	0.13
Lise	239	17.56	781	11.23	0.31	51	1.09	271	4.16	0.19
Lise Dengi	94	6.91	345	4.96	0.27	17	0.36	102	1.57	0.17
Yüksekokul	253	18.59	584	8.40	0.43	43	0.91	143	2.20	0.30

Kaynak: DİE, Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları 1992, Ankara.

İlginç gelişme, kentsel ortamda, okuryazarlık ve eğitim durumunda sürekli erkeklerin gerisinde bulunan kadın sayısı, yüksekokul bitirmişlerde erkeklerin oldukça önüne geçmektedir. Yüksekokul okuyan kadınlar iş yaşamında daha fazla temsil edilmektedir. Aynı durum kırsal kesimde görülmemekte, yüksekokul bitirip de çalışan kadınların oranı kırsal kesimde gene yüksekokul bitirip de çalışan erkeklerin gerisinde kalmaktadır. Bu durum, kırsal kesimde kır kültürünün kadına okusa da okumasa da fazla açılım sağlamadığını göstermektedir. Kadının, okudukça özgürleştiği ortam kentlerdir.

Türkiye'de çalışan kadınların sayısı da genel olarak gündün güne artma göstermektedir. Ancak kadınlar arasındaki işgücüne katılma oranında yıllar içinde anlamlı bir değişiklik yoktur. Örneğin 1960 yılında kadınların işgücüne katılma oranı % 33.4 iken 1990 yılında da % 33.4'tür (DİE 1979; DİE 1990).

Evrensel bir gelişme olan, tarımda çalışanların sayısının düşmesi ve sanayi ve hizmetler sektörlerinde yükselmesi, Türkiye'de çalışan kadınların haritasında da görülmektedir. Ancak, yetersiz sanayi gelişmesi ve ancak hızlı büyüyen kentleşme hizmetler sektöründe kadınların olduğu denli erkeklerin de daha büyük bir hızla yığılmasına yolaçmaktadır.

Çalışan kadınların sektörel dağılımı yıllara göre şöyledir:

ÇİZELGE 5

ÇALIŞAN KADINLAR

Sektörler	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990
Tarım	95.6	95	94.1	89	88.9	86.5	76.9	76.89
Sanayi	2.3	2.7	1.5	5.1	3.5	4.4	8.9	9.25
Hizmetler	2.1	2.3	4.4	5.9	7.6	9.1	14.2	13.86

Kaynak: DİE, 1955 + Nüfus Sayımları

Çalışma yaşamında kadınlar büyük çoğunlukla ücretsiz aile işlerinde (% 62.12), % 17.40'ı ücretli işlerde, % 13.07'si kendi hesabına çalışmaktadırlar. Bu oran erkeklerde, % 13,99 (ücretsiz aile işçiliği), % 37.91 (ücretli), % 31.82 (kendi hesabına)'dır (DİE 1992).

Kadının kent ve kırsal farkıyla çalışma kategorilerinde büyük değişime gözlenmektedir. Örneğin, kırsal kadın % 80.37 gibi bir ağırlıkla ücretsiz aile işçisidir. Kentte ücretsiz aile işçisi kadının oranı % 12.42'ye düşmektedir. Buna karşılık kırsal % 10'un altında bulunan ücretli işçilik, kentteki kadınlar arasında % 66.86'ya çıkmaktadır (DİE 1992). Bu durum, kentleşmenin kadının çalışma yaşamında ve buna bağlı olarak toplumsal rollerinde hızlı bir değişimin yaşandığının göstergesidir.

Bugün birçok kadın maddi feodal ilişkilerin dışına çıkmışsa da toplumdaki feodal kültür atmosferinin dışına çıkmaları çok zordur. Toplum değerlerinin kültürel

baskısı bugün hala kadınların üzerinde ağırlığını göstermektedir. Çekirdek ailede yaşayıp da feodal aile değerlerinin hedefi oldukları, hatta bu değerleri çekirdek ailede kendilerinin savunur oldukları bir gerçektir. Bir araştırmaya göre kırsal kesimde yaşayan 13-15 kadından 3-5 Milyonu hergün periyodik olarak kocalarından dayak yemektirler (Altan 1988). Özellikle bu kadınların feodal bağların dışına çıkmaları için ne olanakları, ne fırsatları, ne de güçleri vardır. Bu kadınlar üzerinde genel feodal kültürün beçimleme gücü bir ölçüde bağımsızlaşan kadınlara kıyasla büyük ölçüde etkilidir.

Gençlerin, kadınların ve işçilerin genel çizgileriyle bu durumda olduğu bir toplumda sosyal eğitimin kendisine nasıl yer bulacağı sorusu yanıtı zor bir soru olarak karşımızda durur.

Üstüne üstlük, dinin toplumdaki etkisinin tarihsel olarak büyük olduğu bir toplumda bu sorunun yanıtı daha da güçleşir. İslam kültüründe de, toplumda yaşayan feodal değerlere koşut olarak, otoriter anlayış, altlık üstlük hiyerarşisi, zamanla etkisini yitiriyor da olsa, henüz bir ölçüde sürdürmektedir. İslami gelenekte, kadınlara ayrılan yer erkeklerin dört adım gerisinde ve ev içinde; gençlere ayrılan yer büyüklerinin otoritesi altında ve bağımlı; işçilere ayrılan yer büyüğe saygı işlemesi altında ve aza kanaat etmelerini öğütleyen bir model içindedir. Bu anlayışta olan bir kültür, varlığını - azalarak da olsa - sürdürüyorsa çağdaş eğitim yeşereceği tabanı nereden bulacaktır?

Sosyal çalışma insanların aile içinde ve arkadaşlık çevrelerinde çözüme ulaştıramadıkları sorunlarının çözülmesi için geliştirilmiş bir kurumdur. Bugün sosyal çalışma Türkiye'de yaşıyabiliyorsa bu, kentlerde çözülmüş birincil ilişkiler ortamının kısmen de olsa varlığıyla ilgilidir. Meslek, Avrupa'da olduğu gibi birincil ilişkilerin çözülmesiyle doğan boşluğu doldurma gerekmesiyle doğmamıştır; dışardan alınmıştır. Ancak kentsel ortamlarda kısmen çözülen ilişkiler içinde ve onların gerekmesine dayanarak yaşayabilmektedir.

Sonuçta; Türkiye'de çözülen ailesel ilişkiler yaygın olmadığı için varolan sosyal çalışma da yaygın değildir. Mesleğin toplumdaki büyüklüğü ve etkinliği, toplumda büyük ailenin çözülmesiyle ortaya çıkan toplumsal yapının büyüklüğü ve etkinliğiyle orantılıdır. Başka deyişle, sosyal çalışmanın büyüklüğü ve etkinliği, feodal ilişkilerin tam anlamıyla çözülmesinin ölçüsünü ve Türkiye'de sanayileşmenin egemen kültür üzerindeki etkinliğinin ölçüsünü gösterir.

5. Türkiye'de Eğitimle İlgili Kurumlar/Kuruluşlar

Eğitim (pedagoji) geniş bir kavramdır. Farklı alanlarda uygulanır. Ancak bu farklı alanlarda uygulanan eğitim Türkiye'de henüz farklı işlev alanlarına göre kendi içinde farklılaşmamıştır. Bu alanlara göre özel kavramlarını üretmemiştir. Ürettiği kavramlar da günlük konuşmaya girememiştir. Bu nedenle, Türkiye'deki eğitim alanlarını

içerik ve kavramları boyutunda değil, kurumlaşma boyutunda özetleyeceğim.

Türkiye'de eğitim uygulamasını örgün eğitim ve yaygın eğitim olarak ikiye ayırabiliriz^(*). Bunların ikisi de esas olarak T.C. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenmiş ve yürütülmektedir. Ancak ilgili yasaya göre bu tür eğitim kurumlarını Milli Eğitim Bakanlığının denetiminde özel kişiler ya da tüzel kişiler de açabilmektedir.

Örgün eğitim, okulöncesi eğitimi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak sıralandırılır. Bu aşamaların herbirinde teknik eğitim ve özel eğitim kurumları da bulunmaktadır. Resmi yaygın eğitim kurumlarının en yaygını halk eğitim merkezleridir. Bunun yanısıra, ayrıca, çıraklık eğitim merkezleri, mesleki eğitim merkezleri, yetişkinler teknik eğitim merkezleri, olgunlaşma enstitüleri, pratik kız sanat okulları ve bir endüstri pratik sanat okulu da bulunmaktadır. Özel yaygın eğitim kurumları da vardır. Bunlar, özel kurslar ve özel dershanelerdir. Ayrıca, bir özel yasaya göre açılan meslek kursları da bu kapsamdadır ^(*) .

---

^(*) Örgün eğitim insanların iş yaşamına atılmadan ve bir meslek sahibi olmadan önce, ülkenin yasalarına göre düzenlenmiş, eğitime başlama yaşından belirli bir yaş dilimine değin süren planlı, dizgeli eğitimidir. Yaygın eğitim ise, zamanında örgün eğitim olanaklarından ya hiç ya da yeterli olarak yararlanamamış olanlara, eğitim ve meslek alanını değiştirmek, kendisini geliştirmek isteyenlere uygulanan düzenli eğitimidir.

^(*) Milli Eğitim Bakanlığının izniyle özel kişiler ve özel kurumlar tarafından açılan özel kurslar, daha çok, daktilo, biçki-dikiş,

Eğitim alanında Türkiye'de çok yeni bir oluşum hastane okulu uygulamasıdır. Hastanelerde uzun süre yatan çocukların oğretimden geri kalmamaları için hastanede yattıkları süre içinde okul oğrenimlerini görmeleri esasına dayalı düzenleme Türkiye'de yenidir. 3.2.1994 günü Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı ile Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü tarafından yapılan bir sözleşmeyle, Hacettepe ocuk Hastanesinde yatan çocukların eğitimi amacıyla hastane içinde ilkokul açılmıştır. Açılışta konuşan Milli Eğitim Bakanı, dünyada 6-18 yaş grubundaki çocukların % 1'inin hastalıkları nedeniyle okula gidemediklerini, bu sayının Türkiye'de ortalama 200.000 olduğunu söylemiştir. Bakanın açıklamasına göre, yakında Sağlık Bakanlığı ile sözleşme yapılarak hastanelerde ortaokul ve liseler de açılacak. Hacettepe Üniversitesi Rektörü de sadece niversite hastanelerine yılda 2.500 dolayında çocuğun yattığını ve bunların eğitimlerinin aksadığını belirtmiştir. Hacettepe Hastanesindeki ilköğretim sınıfında 14 oğrenci ders görmeye başlamış (MEB, 3.2.1994). Bu eğitim de resmi oğretim dizgesi içinde yeralan bir eğitimidir.

Kısa bir süre sonra (Nisan 1994) Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ile sözleşme imzalayarak İstanbul'da da hastane okulları girişimini başlattı. Buna göre, her

---

bilgisayar, konfeksiyon, bale, jimnastik, iç mimari, açık oğretime hazırlık, muhasebe, elektrik, radyo, televizyon, otelcilik, taşıt sürücü kursları, kuaförlük, yabancı dil, resim, stilistik, manken-modelistik, cilt bakımı, müzik gibi konularda açılmaktadır ve ücretlidir.

hastanede bu amaçla sınıf büyüklüğünde bir mekan ve bir öğretmen odası ayrılacak, 10 öğrenci için bir öğretmen atanacak (Milliyet,6.4.1994).

Türkiye'deki sosyal eğitim anlayışını netleştirebilmek bakımından belirli başlıklar altında Türkiye'deki eğitimin haritasını çıkarmanın yararlı olacağına inanıyorum. Aşağıda alt başlıklar altında ele alınan eğitim dallarının herbirinde hem resmi hem özel kuruluş bulunabilir.

5.1. Örgün Eğitim Kurumları

5.1.1. Okulöncesi Eğitimi (Vorschulpädagogik)

Eğitim dizgesinin ilk basamağını oluşturan okul öncesi eğitimi T.C. Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde kronolojik olarak en son örgütlenmiş eğitim dalıdır. Okulöncesi eğitimdeki % 6.1'lik okullaşma oranı bu alanda daha işin başında bulunduğu göstermektedir (MEB 1994, 4).

Buralarda ilkokul öğretmenleri eğitim ve öğretim karması bir program program uygulurlar. Amaç, çocukları ilkokula hazırlamaktır. Bugün için kreş ve anaokulu düzeyindeki çocukların fiziksel, zihinsel, toplumsal, duygusal, psikomotor ve dil gelişimi düzeylerinin saptanması ve eğitimin buradan çıkan sonuçlara göre biçimlendirilmesi bir ülkü olarak kalmaktadır.

Okulöncesi eğitim uygulama modeli, içinde üç ayrı örgütlenme biçimini barındırmaktadır. Anaokulları, anasınıfları ve uygulama sınıfları. Anaokulları başlıbaşına bu amaca yönelik olarak açılmış okullardır.

Ana sınıfları, olağan ilkokullar içinde bir ya da birkaç sınıfın okulöncesi eğitim alan öğrenciler için ayrılmasını anlatır. Uygulama sınıfı da, daha yeni bir model olup, Kız Teknik Öğretim Okulları bünyesinde açılan, bu okul öğrencilerinin uygulama yaptıkları sınıflardır.

1993-1994 öğretim yılında 6.067 anaokulu ve anasınıfında 8.870 öğretmen (8.841 kadın, 59 erkek), 175.973 (68.529 kız, 74.744 erkek)^(*) çocuğa eğitim vermektedir (MEB 1993, 47). Bağımsız anaokullarının sayısı 49, anasınıflarının sayısı 5.377, uygulama sınıflarının sayısı ise 340'dır. Bunların dışında 160 özel anaokulu, özel eğitim okulları bünyesinde 7 anasınıflı, özel ilkokullar içinde açılan 134 özel anasınıflı bulunmaktadır. Buralarda eğitim paralıdır ve gelir dilimi yüksek kesime hitap eder. Özel ya da resmi olsun bağımsız anaokullarının sayısı düşük kalmakta (209), okulöncesi eğitim büyük ağırlığıyla anasınıflarına dayanmaktadır (5.858) (MEB 1994, 9).

Milli Eğitim Bakanlığının yaklaşımına göre;

-0-35 ay çocukları için [kreş],

-36-56 ay çocukları için [anaokulu bünyesinde],

-60-72 ay çocuklarının eğitimi için [anaokulu bünyesinde]

(*) Başka bakanlık ve kurumlarda okulöncesi eğitimi gören 29.227 çocuk bu rakamın dışındadır.

üç ayrı program oluşturulması düşünülmektedir. Bakanlıkça, bununla ilgili çalışmalar başlatılmıştır (MEB 1993, 48).

5.1.2. Okul Eğitimi (Schulpädagogik)

Okul eğitimi klasik modele göre işler. Devlet politikası çerçevesinde feodal kültür temelinde yürütülür.

Okullaşma dizgesi üç düzeyde örgütlendirilmiştir. Beş yıllık ilkokul (Grundschule), üç yıllık ortaokul (Mittelschule) ve üç yıllık lise (Gymnasium). (İlkokullar ilköğretim kurumları olarak anılırken ortaokul ve liseler orta öğrenim kurumları adıyla bir kapsam içinde düşünülür (*). Okul öğrenimi toplam 11 yıl sürmektedir. (5+3+3 yıl)(*) .

Türkiye'de okullaşma durumu aşağıdaki gibidir:

(*) Dizge genel olarak üç aşamalıdır: İlk öğretim (ilkokullar) (beş yıl); orta öğrenim (orta okullar ve liseler) (3+3 yıl); yüksek öğretim (üniversiteler) (4 yıl).

(*) Son yıllarda yeni bir örgün eğitim modeli deneme olarak kimi okullarda uygulanmaya başlanmıştır. Buna göre, İlkokul ve ortaokul ilk öğrenim kapsamına alınmış ve zorunlu eğitim sekiz yıla çıkarılmıştır. Orta öğrenim sadece üç yıllık lise eğitiminden oluşmaktadır.

ÇİZELGE 6

OKUL ÖĞRENCİ VE ÖĞRETMEN SAYILARI (1993-1994)

	Okul Sayıları	Öğrenci sayıları			Öğretmen sayıları		
		Kız	Erkek	Toplam	Kadın	Erkek	Toplam
İlkokul	49.531	3.325.847	3.618.129	6.943.976	105.956	140.653	246.609
Ortaokul	8.421	1.025.116	1.604.865	2.629.981	22.422	36.398	58.820
Lise	4.708	708.551	1.185.199	1.893.750	51.441	76.625	128.066
Y. Öğrenim(*)	55	276.677	534.104	810.781	11.200	23.932	35.132
Toplam	62.715	5.336.191	6.942.297	12.278.488	191.019	277.610	468.627

Kaynaklar: MEB, 1993, TBMM 1994 Yılı Bütçe Raporu, Ankara, s. 30;45;93; MEB, 1994, Milli Eğitim ile İlgili Bilgiler, Ankara, s. 4;6;35; ÖSYM, 1992, 1991-1992 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri, Ankara, s.3; 4.

(*) Yükseköğrenimle ilgili sayılar 1991-1992 öğrenim yılına aittir. Toplam öğrenci sayısının 289.745'i Açık Öğrenim öğrencisidir.

İlkokullar sayıca en çok olmalarına karşın, ilkokul yaşındaki çocukların sayısına bakarak yetersiz sayıdadırlar. Sınıf sayıları 80-90 kişi olan okullar vardır. Ortaokul ve lisaye geçişte öğrenci sayıları hızla düşme göstermektedir. Her kademede kız ve erkek sayıları arasındaki oran düşüktür.

Okul çağına gelen çocuk ya da gençlerin her yıl ne kadarına okul eğitiminin sunulabildiği genel eğitim düzeyinin anlaşılabilmesi bakımından açısından önemli bir göstergedir. Türkiye'de okullaşma oranı şöyledir:

ÇİZELGE 7

OKULLAŞMA ORANI (1993-1994)

	Okullaşma oranı
4-6 (okulöncesi düzeyinde)	6.1
6-11 (ilkokul düzeyinde)	96.8
11-14 (ortaokul düzeyinde)	67.8
14-17 (lise düzeyinde)	46.5
17-21 (Yüksek öğr. düzeyinde)	11.3 ^(*)

Kaynaklar: MEB, 1993, TBMM 1994 Yılı Bütçe Raporu, Ankara, s. 30;39; MEB, 1994, Milli Eğitim ile İlgili Bilgiler, Ankara, s. 4;35.

(*) % 11.3 örgün eğitimin dışında % 11.9 oranında açıköğretim düzeyinde okullaşmıştır.

Çocuklar onbir yıl boyunca sosyal çalışmanın hiçbir müdahale ya da destek ortamı olmadan okurlar. Türkiye'de toplam 68.727 okulöncesi eğitim kurumu, ilkokul, ortaokul ve lisede bir tane bile sosyal çalışmacı görevli değildir.

Ancak buna karşılık 1973 yılındanberi ortaokul ve liselerde "rehber öğretmenlik" modeli sürdürülmektedir. Rehber öğretmen herhangi bir ortaokul ya da lise öğretmenidir. Sayıları 1012'dir (Sümer, 1994). (Anımsatma: Ortaokul ve lise öğrencilerinin toplam sayısı 4.523.731).

Bunlar okulda kendilerine ayrılan odada oturarak kendilerine ulaşan öğrencilerin bireysel ya da ailesel sorunlarıyla ilgilenmek, böylelikle öğrenim verimlerini arttırmakla yükümlüdürler. Ancak bu alanda hiçbir özel eğitimden geçirilmemişlerdir. Derslere girmezler. Okulda öğretmen olarak tanınır ve anılırlar. Etkin hiçbir rolleri yoktur. Yardım amacıyla kendileri sorumlu öğrenciyi arayıp bulup ilgilenmezler. Öğretmen havale ettiği ya da öğrenci kendi geldiği taktirde çalışma "olgusu" bulunmuş demektir.

Rehber öğretmenlere yöneltilen ana eleştirilerden biri, bu konuda eğitimsiz olmaları, bir başkası da öğretmen kimliğiyle buldukları sürece öğrencilere güven verip güvenlerini kazanamayacaklarıdır.

Okuldaki olanakları da sınırlıdır. Yardımın sınırı, a) eğitimsel ve psikolojik bilgiyle (örneğin, coğrafya öğretmenin bilgisiyle psikolojik yaklaşım olamaz); b) maddi olanaksızlıkla (parasal kaynak ya da hizmet aracı gibi) sınırlıdır. Bu koşullarda yapabilecekleri tek şey

"olgu öğrenci"yle konuşmak ve onu varolan koşullar içinde çalışmaya ve itaate davet etmektir..

Yükseköğrenim kurumları da genelde aynı anlayış kategorisinde işletilmektedir. Ülkedeki tüm üniversiteler ve yüksekokullar tek bir merkezsiz çatı altında toplanmışlardır. Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) (Hochschulrat) adı verilen ve Anayasayla pekiştirilmiş bu organ, merkezsiz yönetime bağlıdır. Cumhurbaşkanı'nın atayacağı ya da onaylayacağı kişilerden oluşur. Gerek YÖK'ün, gerekse bağlı üniversitelerin, fakültelerin, yüksekokulların tüm yöneticileri atamayla göreve gelirler. Yükseköğrenim kurumlarının hiçbirinde ve hiçbir düzeyde seçim dizgesi yoktur.

Yükseköğretim kurumlarının bilimsel özerklikleri konusunda yaygın görüş, bilimsel özerkliğin olmadığı yönündedir. Yöneltil ve parasal özerkliğin olmadığı yerde bilimsel özerkliğin olması da zaten olanaklı değildir.

Üniversite öğrencilerinin, özellikle büyük kentlerde barınma sorunları büyüktür. Ev bulma güçlüğü'nün yanısıra kiralalar öğrenci bütçesini aşacak denli yüksektir. Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu üniversite öğrencilerinin kredi ve yurt sorunlarının çözümüyle ilgili resmi kurumdur. Bu Kurum bünyesinde 59 ilde ve 13 ilçede 132 kız ve erkek öğrenci bulunmakta; bu yurtlarda 55.126 kız, 84.218 erkek, toplam 139.344 öğrenci barınmaktadır. Yurtların kirası oldukça ucuzdur. Ancak, aynı kurumun öğrencilere verdiği kredi miktarı da çok düşüktür. (Öğrenciye verilen geri ödemeli kredi miktarı

üç ayda 1.200.000 TL. olup, belirli koşullara uygun olan öğrenciler alabilmektedir.) (YÖK 1994).

Üniversitede okuyan gençlerin sağlık ve sosyal sorunlarıyla ilgili olarak üniversite bünyelerinde 1983 yılından başlayarak Yüksek Öğrenim Kurulu Yasası ile açılan medikososyal merkezler görevlidir. Her üniversitede kurulan Spor ve Kültür Daire Başkanlıkları bünyesinde sağlık ve kültür hizmetleri düzenlenmiştir. Sağlık hizmetleri kapsamında fizyolojik ve ruhsal danışmanlık ve sağaltım hizmetleri verilmektedir. Kültür hizmetleri kapsamında da üniversite öğrencileri için kültürel, sanaysal ve sportif programlar düzenlenmektedir.

12 Eylül 1980'deki askersel darbeden sonra kapatılan öğrenci dernekleri ve öğrencilerin kendi girişimleriyle yürütebilecekleri kültürel etkinlikler, üniversitelerde, bugün büyük ölçüde sınırlı ve sıkı denetim altında sürdürülmektedir. Bu anlayışla, spor şenlikleri, satranç vb. turnuvaları, eğlence programları, sanatsal kurslar (müzik çalışmaları) gibi etkinlikler merkezsiz denetim altında, adigeçen daire başkanlıkları tarafından, öğrencilerin dışında düzenlenmekte ve öğrencilerin katılımları beklenmektedir. Bu birimlerde hekim, psikoloğ ve sosyal çalışmacı üçlüsü görevlendirilmektedir.

5.2. Yaygın Eğitim Kurumları

Sosyal eğitim uygulamasının en etkin olabileceği kuruluşlar, genel kavramlaştırmayla, yaygın eğitim

kurumlarıdır. Bunlar, toplum merkezleridir (çevre evleri, kültür evleri), yaşlı evleridir, gençlik merkezleri, halk eğitim merkezleridir, boş zaman değerlendirme etkinlikleri düzenleyen tüm kuruluşlardır. Türkiye'de bu alanda varolan kurumları genel olarak iki kategoride ele alabiliriz.

Birincisi, kısmen oturmuş olan ve resmi ideolojiye göre biçimlendirilmiş boş zaman değerlendirme kurumları; ikincisi, resmi ideolojinin dışında varolmaya ve kurumlaşmaya çalışan boş zaman değerlendirme kurumları. Birincilere örnek, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan halk eğitim merkezleri ve gençlik merkezleridir. İkincilere örnek, daha çok belediyelerin kurmaya ve oturtmaya çalıştıkları toplum merkezleri (kültür evleri, çevre evleri, yaşlı evleri) ile halkevleri gibi gönüllü kuruluşlardır.

Birinci gruba girenler kuruldukları yıldanberi resmi politikanın doğrultusunda kesintisiz olarak işlemektedirler. İkinci gruba girenler ise, değişken merkez (askersel rejim dönemlerinde) ve belediye politikalarının (seçimden seçime) değişimlerine uygun olarak kapatılıp açılmakta, nitelik ve kapsam değişikliklerine uğramakta, bu nedenle de bir türlü kurumlaşmamaktadırlar.

Birinci gruba giren kurumlarda gene Milli Eğitim Bakanlığı geleneklerine uygun olarak salt öğretmenler görev almakta; buralarda verilecek eğitimi örgün eğitim kalıbı ve anlayışı içinde biçimlendirmekte ve yürütmektedirler. İkinci gruba giren kurumlarda ise çalışmalar daha çok o günkü egemen politikaların

seçtiği politik temsilcilerinin politik kararlarına göre yönetime gelen memurlarca yürütülmektedir.

Halk eğitim merkezleri Almanya'daki Volkshochschule'lerin benzeri kuruluşlardır. Buralarda genel sosyal ve kültürel kurslar ile mesleki kurslar düzenlenir. Halk eğitim merkezi müdürlükleri çeşitli etkinliklerini eğitim odalarında, ceza ve ıslahevlerinde, gecekondu bölgelerinde, il ve ilçe merkezleriyle bucak ve köylerde, rehabilitasyon gerektiren hastanelerde, kamu ve özel kuruluşlara ait işyerlerinde örgün eğitim kurumlarına ait yapılarda ve gerekseme duyulan her yerde sürdürürler. Buralarda belirli konularda kurslar açılarak yetişkinlerin istedikleri konuda kendilerini yetiştirmeleri ereklenir. Ancak, Almanya'dakilerden iki farkı vardır. Birincisi, eğitim programları (kurslar) esas olarak merkezsel otorite tarafından (Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı) düzenlenir ve onaylanır. Halk eğitim merkezleri Bakanlığın sıkı yönetimi ve denetimi altındadır. İkincisi, halk eğitim merkezlerinin uygun salonu varsa, çevre halkının düşünlerini, eğlencelerini yaptığı mekan olarak da açılır. Bu da onun toplum merkezi olma niteliğini simgeler. Ancak asli görevi, Bakanlıktaki ilgili birimin istediği ve düzenlediği konularda düşük bir ücret karşılığı kurslar vermektir.

Halk eğitim merkezleri ve diğer yaygın eğitim hizmetlerinden yararlanabilmek için belirli bir yaş ve eğitim düzeyi yoktur. Ancak uygulanacak programın özelliği gereği yaş ve eğitim düzeyinde ortaklaşalıklar olmaktadır.

Gençlik merkezleri de (eski adıyla gençlik kültür merkezleri) T.C. Başbakanlık Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğüne bağlı Gençlik Dairesinin sorumluluğunda ve denetiminde etkinlik göstermektedir. Kuruldukları mahallelerdeki orta öğrenim gençlerinin boş zamanlarını kültürel etkinliklerle değerlendirdikleri merkezlerdir. Bu merkezler daha önce, uzun yıllar Milli Eğitim Bakanlığı bünyesinde yer aldıkları için Milli Eğitim Bakanlığının eğitim anlayışı ve politikası ile biçimlenmişlerdir. Bünyelerinde sadece öğretmenler görev almışlardır. Merkezi otoritenin politik bakımdan tam anlamıyla güvendiği öğretmenler konunun başında ve içinde bulunurlar. Buralarda, egemen eğitim anlayışı içinde, hiyerarşik alt üst ilişkisi ve büyüğün anlayışına kayıtsız koşulsuz saygı çerçevesinde el işleri yaptırılır, satranç turnuvaları düzenlenir, benzeri etkinlikler programlanır. Bunların yanısıra kurs nitelikli etkinlikler de yürütülmektedir. Bilgisayar kursu gibi, halk oyunları gibi. Alınan bilgiye göre, bugün 70.000 orta öğrenim genci gençlik merkezlerine üyedir (Başara, 1994). Gençlik merkezleri, gelen gençlerin girişiminden çok yöneticilerin düzenlemelerine göre işletilir.

Türkiye'de bugün 884 halk eğitim merkezi bulunmaktadır. Buralarda 5.032 öğretmen görev yapmaktadır ve hiç sosyal çalışmacı bulunmamaktadır. Tüm Türkiye'de sayıları 79 olan gençlik merkezlerinde de, sayıları sürekli değişen eğitici elemanlar meslekten öğretmendirler; salt Ankara'da iki gençlik merkezinde 4-5 sosyal çalışmacı görev yapmaktadır (MEB 1993, 83; MEB 1994, 32; Başara, 1994).

Görüldüğü gibi, her iki kuruluş da Türkiye ölçeğinde yeterli sayıda değildir ve buralarda verilen hizmetin sosyal eğitim formasyonu almış elemanlar tarafından yürütüldüğü söylenemez. Bu yaygın eğitim kurumlarındaki öğretmenler, örgün eğitime göre eğitilmiş elemanlardır. Ancak, ilgili Daire Başkanından alınan bilgiye göre, gençlik merkezlerinin işleyişlerinde değişiklik göze çarpmaktadır. Daha önceleri, birkaç öğretmenin düzenleme ve denetiminde sürdürülen etkinlikler son zamanlarda, katılan öğrencilerin girişimlerine bırakılmaya başlanmıştır. Kuruluşlarda, aylıklı olarak, salt bir "gençlik merkezi müdürü" bulunmakta, müdür, etkinlikleri, katılan gençlerin istekleri doğrultusunda, onlarla birlikte düzenlemektedir (Başara 1994). Bunu, feodal eğitim anlayışından çağdaş eğitim anlayışına doğru bir gelişme olarak görüyorum.

Ayrıca, Başbakanlığa Bağlı Gençlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde beden eğitimi ve izcilik çalışmaları vardır. 1993 yılında açılan 173 izci kampına 76.928 izci ve önder katılmıştır (MEB 1993, 122).

Toplum merkezleri (komşuluk merkezleri) açılmasında bugüne değin ilgi daha çok yerel yönetimlerden gelmiştir. Belediyeler, özellikle sosyal demokrat belediyeler toplum merkezleri açılmasına ilgi göstermişlerdir. Ankara ve İstanbul'da belediyelere bağlı açılan toplum merkezleri daha çok politik hesaplarla desteklenmekte ya da bunlara karşı çıkmaktadır. Sağ yönetimler belediyelere egemen olduğu zaman toplum

merkezleri gerçek işlevlerini yitirmekte, hatta kapatılmaktadırlar.

Belediyeler tarafından belirli semtlerde açılan toplum merkezleri, başka adıyla evre evleri daha çok halkın, katılanların girişimlerine dayalı boş zaman değerlendirme merkezleridir. Merkezsel otoritenin eğitim anlayışının dışına çıkabilme özellikleri vardır. Daha esneklerdir. Katılıma, sosyal yaratılara ve sosyal çalışmacılara daha açıktırlar.

Açılan toplum merkezlerinin daha çok gecekondular bölgelerinde olmalarına zen gösterilmektedir. Böylelikle gecekondulu insanların, yani köyden kır kültürünü kente taşıdıkları için kent kültür atmosferinin dışında yaşamayı sürdüren, ya da kente toplumsal uyumlarını gerçekleştirmede zorlanan insanların kente uyumlarını kolaylaştıracak merkezler olarak görülmektedir toplum merkezleri.

Buralarda biçki-dikiş, daktilo, bilgisayar kursları gibi ekonomik amaçlı kurslar düzenlendiği gibi, tiyatro, halk dansları, müzik koroları gibi toplumsal kişiliği geliştiren ve çevreye uyumu kolaylaştıran etkinlikler de yapılmaktadır.

Yeni bir gelişme, son yıllarda resmi sosyal hizmet kurumu olan SHÇEK'in de toplum merkezi adıyla kuruluşlar amaya başlamasıdır(*) . Bugün SHÇEK'e bağlı dört toplum merkezi ile belediyelere bağlı toplum

---

(*) SHÇEK'in açtığı toplum merkezleri bu bölümün "Aile Eğitimi" bölümünde tanıtılmaktadır.

merkezlerinin işleyişleri arasında önemli farklar vardır. "Resmi toplum merkezleri" daha çok merkezsel bürokratik hiyerarşinin kurallarına göre çalışma yapmak durumunda olup, bunu aşamadıkları için verimli etkinlik gösterememektedirler. "Yerel toplum merkezleri" daha bürokrasi dışı, katılanların daha girişim güçlerini kullanabildiği kuruluşlardır ve bu nedenle de çevre halkı tarafından daha çok ilgi görmektedirler. Merkez bürokrasisi nedeniyle SHÇEK'e bağlı toplum merkezlerinde çalışmalar daha tutuk ve yavaşken, belediyelerin açtığı toplum merkezlerinde karar ve uygulamaya aktarma süresi çok daha kısadır.

Yerel yönetimlerin açtığı toplum merkezlerinin kesin sayılarını Türkiye'nin bugünkü dokümantasyon dizgesi içinde yaptığım araştırma çalışmaları sonunda maalesef bulamadım^(*) . Ankara belediye sınırları dışında kalan başka belediyelerde ne kadar toplum merkezi var, ne tür çalışmalar yapıyorlar, ulaşılabilen hiçbir kaynak yoktur. Tahminen birkaç büyük kentte birkaç toplum merkezi yönetimde bulunan politik görüş doğrultusunda etkinlik sürdürmektedir. Bulabildiğim net bilgi olarak Ankara'yı örnek verebiliyorum.

(*) DİE ve DPT başta olmak üzere istatistik toplayan kuruluşların kaynaklarını inceledim. Ayrıca, İçişleri Bakanlığı Araştırma Planlama Koordinasyon Kurulu Başkanlığı Kitaplık ve Dokümantasyon Merkezi tarafından 1991 yılından başlatılarak tüm Türkiye genelinde Valiliklerin İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüklerinden toplanan istatistik bilgiler 76 ilin tamamında taranmış, toplum merkezlerinin kaydına rastlanmamıştır.

Ankara'da Büyükkent Belediyesine bağlı iki (Őentepe Belde Evi ile Tuzluçayır Toplumsal Gelişme Odağı),  ankaya Belediyesine bağlı dört (Dikmen, Mustafa Kemal Mahallesi,  iğdem Mahallesi, AŐıkpaŐa  evre Evleri ve Halk Poliklinikleri) toplum merkezi bugün için etkinliklerini sürdürmektedirler. Ayrıca, Büyükkent Belediyesinin YeniŐehir'de gençlerin buluŐtukları, gitar, tiyatro, drama, söyleŐi gibi etkinlikler yürüttükleri bir de Gençlik Evi etkinliklerini sürdürmekteydi (*). Bu gençlik merkezi 27.3.1994 yerel seçimlerinde yönetime gelen Refah Partili Belediye BaŐkanı tarafından daėıtılmıŐtır.

YaŐlıların gündüz biraraya geldikleri iki "yaŐlılar evi" Büyükkent ve Keçiören Belediyelerine bağlı çalışmaktadır. Buralar yaşlı klübü olarak, yaŐlıların boş zaman, dinlenme ve eğitim çalışmaları için ilgi çekici merkezlerdir.

Ankara'da sosyal demokrat belediye yönetimlerince açılan bu kuruluşlarda sosyal çalışmacıların yanısıra psikoloğlar, sosyoloğlar, öğretmenler,  ocuk geliŐimcileri, doktorlar ve hemŐireler çalışmaktadırlar. Bu tür kuruluŐlardaki sosyal çalışmacıların sayısal ağırlıklarıyla buralarda verilen sosyal eğitimin demokratik yapısı birbiriyle düz orantılıdır. Kuşkusuz bu doğrudan sosyal çalışmacıların varlığıyla açıklanamaz. Daha önce, bu kuruluşlarda sosyal  alıŐmacıları

(*) Bu eve gelen gençler arasında - demokratik - etkileŐim biçimlerinin incelendiği bir çalışma için bakınız: Nohl, Arnd-Michael. Gençlik Evinde Gençlerin Hayatı - Bir Kalitatif Araştırmanın İlk Adımları. YayımlanmamıŐ Araştırma. 1993.

işlendiren politik anlayışın demokratik yapısı belirleyicidir.

Sosyal eğitim kapsamında yeralan bir başka çalışma Ankara Büyükşehir Belediyesi ile ILO (Uluslararası Çalışma Örgütü) arasında 4.12.1992 günü bağtlanan sözleşmeyle yaşama aktarılan "Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi"dir. Projenin amacı, sokakta çalışan çocukların aileleriyle ve toplumla uyumsuzluklarını giderme, rehabilitasyonlarını sağlama, bu yolla, çocukların ihmalini ve istismarını önlemektir. Projede altı sosyal çalışmacı görev almıştır. Bunlar, Ankara sokaklarında başıboş dolaşan ve çalışan çocuklarla iletişim kurarak kuruluşa ilgilerini çekmekte, orada kurslar ve boş zaman değerlendirme etkinlikleriyle ve aile görüşmeleriyle çocukları tekrar topluma kazandırmaya çalışmaktadırlar. Çocuklara, olanaklar ölçüsünde iş de bulunmaktadır. Beslenme, sağık bakımı, eğitim ve iş bulma yardımları biçiminde özetlenecek hizmetler ortalama 10.000 sokak çocuğunu kurtarmayı erekliyor; kuruluşun bugünkü sığısı 200 çocuk (Ankara... (yılısız)).

Benzer bir çalışma bir gönüllü kuruluş (dernek) tarafından İstanbul'da sürdürölmeye çalışılmakta, ancak parasal sıkıntılar İstanbul'daki çalışmanın yürütölmesini güçleştirmektedir. İstanbul'daki sokak çocukları çalışması daha çok gönüllölük esasına göre yürütölmemektedir.

5.3. Özel Eğitim Türleri

5.3.1. Aile Eğitimi (Familienpädagogik)

Aile eğitimi, ailenin, çocuğun eğitimine bilinçli olarak katılması boyutunda ele alınmalıdır. Oysa bu durum, ailenin kültürel yapısıyla çok ilgilidir. Feodal değerlerin egemen olduğu bir aile, çocuğunu öğretmene "eti benim, kemiği benim" anlayışıyla vereceği için çocuğunun okul eğitimiyle ilgilenmez. O görevi öğretmene aktarmış, sorumluluktan sıyrılmıştır. Oysa sanayi kültüründe insanların eğitiminde ikincil kurumların yanısıra birincil kurum olan ailenin de işlevinin önemini yaşam dayatmaktadır. Gerçi Türkiye'de okullarda rehber öğretmenin işlevi, çağdaş anlamda ailenin de çocuğun eğitimindeki rolünün arttırılmasına yöneliktir. Ancak, gerçekte, rehber öğretmenin arkadaş değil baba, yol gösterici değil öğretmen kimliğinin öne çıkmasıyla feodal kültür bu alanda da etkisini göstermekte, çağdaş kurum olarak düzenlenen rehber öğretmenlik işlememektedir.

Aile rehberliği konusu da Türkiye'de özlenmekte, ancak işlememektedir. Aile rehberliği, sosyal ve psikolojik danışmanlık, bilgi verici danışmanlık ve aile eğitimi hizmetlerinden oluşur. Ailenin tüm bireylerinin, eksikliklerini çektiği konularda doyuma ulaşmalarını erekler. Bu hizmetin Türkiye'de ailenin eğitilmesi açısından önemi büyüktür, ancak, kurumlaşmış bir aile rehberliği hizmeti Türkiye'de yoktur.

Aileyle sosyal çalışma ise Türkiye için yeni bir konudur. Kuşkusuz aile ve çocuğa yönelik kimi sosyal hizmetler

uzun süredir düzenlenmiştir. Evlatlık (1927) ve koruyucu aile gibi. Bugün, evlatlık hizmetiyle yükümlü SHÇEK'in kurulduğu 1983 yılına değin kayıtlarda görünen 462 çocuk (221 kız + 241 erkek) evlatlık verilmiştir. 1983 - 1994 (Nisan) arasında SHÇEK tarafından 2631 (1298 kız + 1333 erkek) çocuk evlatlık verilmiştir (Kuşgözoğlu 1994).

Koruyucu aile düzeni 1961 yılında Türkiye Cumhuriyeti Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ile UNICEF arasında bağıtlanan bir sözleşme ile başlatılmıştır. 1975 yılında UNICEF devreden çıkarak, bu hizmet o zamanki Çocuk Esirgeme Kurumuna devrediliyor. 1983 yılından sonra da SHÇEK bünyesine alınıyor ve bugün bu modelde sürdürülmektedir. 1961 yılından bugüne değin (1994 Mart) 2957 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiştir (Kuşgözoğlu 1994).

SHÇEK bünyesinde, yasal bir düzenlemeyle, 1989 yılında Aile Bütünlüğünün Korunması Daire Başkanlığı oluşturulmuştur. Bu Daire Başkanlığının amacı, resmi boyutta, aileyi ilgilendiren sorunların dökümünü yapmak, bu sorunların çözümü için önlemler geliştirmektir. Ancak, kuruluş dönemindeki politik iktidarın tutucu anlayışına uygun olarak, Daire Başkanlığının kuruluşunda aileye bilimsel bir gözle yaklaşılmamış, her ne durumda olursa olsun, erkeğin otoritesi, kadının itaati temelinde ailenin "bütünlük içinde tutulması" anlayışı kurumsallaştırılmıştır. Bu anlayış, daire başkanlığının adında da kendisini göstermektedir. Bugün bu daire başkanlığı mesleksel yaklaşımı benimseyen bir yönetimin elinde bulunmakta ve aile

sorunları her iki cins açısından değerlendirilmeye alınmaktadır.

Aile Bütünlüğünün Korunması Daire Başkanlığı bir hizmet birimidir. Bu nedenle bu daire başkanlığına bağlı olarak 1990 yılında SHÇEK tarafından yayınlanan bir genelgeyle büyük kentlerde aile danışma merkezleri ve tüm illerde aile danışma büroları açılmıştı. Bu hizmetler, yapılandırılması yeterince sağlanamadığı için, 1993 yılında SHÇEK İl Müdürlükleri bünyesine çekildi. Yeterli uzman personelin bulunmadığı bu ortamlarda aile danışma hizmetlerinin verimli ve yeterli yürüyemeyeceği uygulamanın gösterdiği bir sonuçtur.

1993 yılında bir başka genelgeyle büyük illerde bulunan aile danışma merkezleri toplum merkezlerine dönüştürülerek aile hizmetleri genişletildi(*) . Özellikle gecekondü bölgelerinde yaygınlaştırılmaları öngörülen toplum merkezlerinde a) koruyucu önleyici, b) eğitici geliştirici, c) sağaltıcı, esenlendirici (rehabilitasyon edici) hizmetler vermesi bekleniyordu. Bugün, Ankara Altındağ, İzmir Karşıyaka, Bursa ve Giresun'da SHÇEK'e bağlı dört toplum merkezi(*) vardır. Ankara,

---

(*) Burada siyasal tavrın somutlaşmasını görmekteyiz. Aileye ağırlıklı olarak önem veren sağ/dinci sağ hükümetler döneminde aileyi "bütünleştirmek için" açılan aile danışma merkezleri, sosyal demokrat iktidar zamanında toplum merkezlerine dönüştürülmüştür. Çünkü sosyal demokrat anlayış, önceliği, "aile"den çok "toplum"a verir; aile toplumu oluşturan en küçük organizmadır.

(*) Toplum merkezleri üzerine bakınız: Yaygın Eğitim Kurumları Bölümü.

Istanbul, İzmir ve Gaziantep'te de açılmaları planlanmaktadır (Güneri 1994).

Kuruluşu çok yeni sayılabilecek kadın sığınma evleri, Türkiye'deki adlarıyla kadın misafirhanelerinin sayısı yavaş yavaş artmaktadır. Bunların öncülüğünü belediyeler yapmıştır. İlki 11.9.1990'da İstanbul Bakırköy Belediyesi tarafından açılmıştır. Bunu Şişli Belediyesinin açtığı Kadın Sığınmaevi izlemiştir. Daha sonra, İstanbul'da kurulan bir Vakıf tarafından (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı - 1991) ilk Kadın Danışma Merkezi hizmete sokulmuştur. SHÇEK'e bağlı da beş kadın misafirhanesi vardır. Adresleri gizli tutulan bu evler 1990 yılında açılmaya başlanmıştır ve beş büyük kentte bulunmaktadır: İzmir (1990), Ankara (1991), Antalya.(1991), Bursa (1991), Eskişehir (1993). Bu beş evin toplam sığınağı 118'dir (Nuhoğlu 1994).

Bunların dışında, Ankara Altındağ'da, 1991 yılında kurulan Kadın Dayanışma Vakfına bağlı Kadın Danışma Merkezi ve Sığınmaevi açılmıştır (Altındağ (yılısız)). Kayseri Belediyesi Huzurevi bünyesinde kadın kontenjanı ayırmış, İzmir Bornova Belediyesi Kadın Danışma Merkezi kurmuştur. İstanbul Bakırköy Belediyesi tarafından birkaç yıl önce açılan kadın sığınma evi, siyasal yönetimin değişmesi üzerine, politik nedenlerle kapatılmıştır.

1990 yılında Başbakanlığa bağlı olarak açılan Aile Araştırma Kurumu aileyi ilgilendiren bir başka kurumdur. Kurumun amacı, Türk aile düzenini araştırmak, aile

konusunda yapılan araştırmalara, bilimsel çalışmalara destek vermek, Türkiye'deki aile yapısı üzerine bilimsel ve kuramsal çalışmalar yapmak ve yaptırmaktır. Geçtiğimiz yıllarda aile bütünlüğünün vurgulandığı dev afişlerle ve televizyon spotlarıyla yürütülen kampanyası dışında, zaman zaman gerçekleştirilen panellerle kurum düşünce oluşturmaya çalışmaktadır. Ayrıca Kurum'un gene aile konularıyla ilgili bir dizi yayını bulunmaktadır. Aileye yönelik hiçbir hizmet kuruluşu yoktur. Kurumun adı 1993 yılında Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu olarak değiştirilmiş, yeni kurulan Kadın ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Müsteşarlığına (1993) bağlanmıştır.

Kimi psikiyatri kliniklerinde hastaların aileleriyle de düzenli toplantılar yapılmaktadır. Ancak, doğrudan aileyi erekleyen sosyal hizmetler henüz oturmamış ve yaygınlaşmamıştır.

5.3.2. Özel Eğitim (Sonderpdagogik) / Sağaltıcı Eğitim (Heilpdagogik)

Her ne kadar Almanya literatüründe sağaltıcı eğitim ile özel eğitim eşanamlı olarak kullanılmaktaysa da (DV 1980), Türkiye'de bu iki kavramın kullanım alanları farklıdır. Sağaltıcı eğitim kullanılan bir kavram değildir, ancak, anlam olarak, sağlığı geçici olarak bozulmuş olan kimseyi yeniden sağlığına kavuşturmak amacıyla verilen eğitimidir. Fizyoterapi bu kapsamdadır. Rehabilitasyon merkezleri "sağaltım" adı altında "sağaltıcı eğitim" yaparlar. Bu hizmet Sağlık

Bakanlığının girişimi altındadır ve sağlık hizmeti olarak kabul edilir.

Özel eğitim ise kullanılan bir kavramdır. Bedensel, zihinsel ve ruhsal özürü doğuştan ya da sonradan, ama kalıcı olan kimselere verilen örgün ya da yaygın eğitimi anlatır. Bedensel, zihinsel özürülüler için düzenlenmiş örgün eğitim kurumlarının verdiği eğitim özel eğitimidir. Bunlar özel eğitim okullarıdır. Bu hizmet Milli Eğitim Bakanlığının uhdesindedir ve eğitim hizmeti olarak kabul edilir.

Sağaltıcı eğitim bireysel boyutta ele alınır. Doktorlar, ruh sağaltımcıları ve fizik sağaltımcıları bu alanda görev alan elemanlardır. Bunun için, Sağlık Bakanlığına bağlı olarak açılan rehabilitasyon merkezlerinin yanısıra belirli hastanelerin rehabilitasyon klinikleri de bulunmaktadır.

İlk ortopedik rehabilitasyon merkezi 1968 yılında Ankara'da Sağlık Bakanlığına bağlı olarak açılmış olup bugün tüm Türkiye'de aynı Bakanlığına bağlı ortopedik, zihinsel ve ruhsal özürülülere rehabilitasyon hizmeti veren çeşitli hastaneler vardır (İstanbul, Ankara, Isparta/Eğridir, Elazığ, Manisa, Kastamonu vb.). Birkaç rehabilitasyon merkezinde sosyal çalışmacı da görev almıştır. Varolan rehabilitasyon merkezleri gereksinimi karşılamaktan uzaktır. Hastanelerdeki ortopedi bölümleri de tam kapasiteyle çalışmakta, gereksemeye yetmemektedir. Bu kliniklerde görevli sosyal çalışmacı yoktur, ancak o hastanede - varsa - görevli sosyal çalışmacı rehabilitasyon kliniklerindeki hastaların sorunlarıyla da ilgili olacaktır.

Özel eğitim (özürlüler eğitimi) eğitimin çok özel bir bölümünü oluşturur. Herhangibir boyutta özürlü ya da engelli olan insanların eğitimi özel yaklaşımlar gerektirecektir. Özürlü ya da engelli insan toplumda özel sorunları olan insandır. Fiziksel, ruhsal ya da toplumsal uyumsuzluk sorunları olabilir. Özürlüler ya da engelliler toplumda kabul edilme sorunundan yaşamını sürdürebilme sorununa değin kendilerine özgü bir anlayış ve yaşama bakış biçimi geliştirmek zorundadırlar. Toplum ve özürlü insan arasında karşılıklı sürtüşmelerin giderilmesinde eğitim önemli bir araçtır. Bir yandan, toplumun özürlü ve engellilerin rahat edebilecekleri bir biçimde fiziksel ve anlayış olarak sürekli düzenlenmesi, öteyandan, bu insanların toplum koşullarına uygun olarak hazırlanmalarında sosyal eğitim önemli bir görev üstlenir. Özel eğitim özürlülerin esenlendirilmesi için kuramsal ve kılıusal üretimlerde bulunur ve yürütür. Bunların arasında, toplumsal/duygusal yeteneği sınırlı olanların da esenlendirilmesi çalışmaları, toplumsal/duygusal uyum becerilerinin geliştirilmesi de özel eğitim alanında sosyal eğitimin görevleri arasındadır.

Türkiye'de, özürlü ve engellilerin sayısına vurduğumuzda bu tür insanlar için varolan kurum ve kuruluş sayısı çok düşüktür. Zor öğrenenler (Lernbehinderte), zeka özürlüler (geistig Behinderte), davranış bozukluğu olanlar (Verhaltensgestörte), körler (Blinde), görme özürlüler (Sehbehinderte), işitme engelliler (Gehörlose), işitme özürlüler (Schwerhörige), konuşma engelliler (Stumme), konuşma özürlüler

(Sprachgestörte), bedensel özürüüer (Körperbehinderte), yatalaklar (langfristig Kranke) gibi özürüü grupları için yeterince kurum bulunmamaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan kuruluşlar arasında, özürüüer için, okulöncesi eğitim düzeyinde iki okul bulunmaktadır. Bunlar, sağırlar için anaokulu ve gene sağırlar okulu bünyesinde anasınıfıdır.

Varolan kurum/kuruluş sayıları aşığıda karşılaştırmalı olarak gösterilmiştir.

ÇİZELGE 8

ENGELLİLER İÇİN KURUMLAR (MİLLİ EĞİTİM BAKANLIğINA BAğLI) (1993-1994)

	kuruluş	öğrenci	öğretmen
Görme Engelliler Okulu	9	923	198
İşitme Engelliler Okulu	41	6.131	896
Ortopedik Özürüüer Okulu	2	179	32
Öğretilebilir Özürüüer Okulu	23	1.034	225
Eğitilebilir Çocuklar Okulu	24	1.040	187
Zihinsel Engelliler İş Eğitim Merkezi	3	96	7

Görme Engelliler Basımevi ve Akşam Sanat Okulu(*)	1	-	-
TOPLAM	102	9.403	1.545
Özel Altsınıflar	821	10.867	821
Kaynaştırma Yolu ile Eğitim	1.901	5.730	-
GENEL TOPLAM	2.824	35.403	2.366

Kaynak: MEB, 1993, TBMM 1994 Yılı Bütçe Raporu, Ankara, s. 75; MEB, 1994, Milli Eğitim ile İlgili Bilgiler, Ankara, s. 13

Ayrıca SHÇEK bedensel, zihinsel ve ruhsal özürli kişilerin korunması, bakımı ve rehabilitasyonu ile görevlidir. Bu alanda kuruma bağlı 11 rehabilitasyon merkezi vardır ve sığısı 800'dür (SHÇEK 1993, 27). Bunların birkısmı gündüzlü, birkısmı yatılı bakım vermektedir. Yatılı bakım veren kuruluşlarda daha çok kimsesiz çocuklar bakılmaktadır. Gündüzlü rehabilitasyon merkezlerinde ise daha çok anababalı çocuklar bulunmakta, bu çocukların anababalarıyla da konuyla ilgili olarak aile eğitimi yapılmaktadır.

Bu resmi kuruluşların dışında özel ya da tüzel kişilerce açılan özel eğitim kuruluşları da vardır. Bunlar daha çok Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük kentlerde yoğunlaşmışlardır. Paralı ve pahalıdırlar. Ekonomik durumları orta ve ortanın altında olan aileler bu

---

(*) Bu okul Görme Engelliler Okullarından birinin bünyesinde olduğundan, öğrencileri o okulun öğrencileridir, öğretmen kadrosunu aynı okulun öğretmenlerinden sağlamaktadır.

kuruluşlara çocuklarını yollayamazlar. Bu tür kuruluşlara örnek:Türk Spastik Çocuklar Derneğinin İstanbul, Isparta, Zonguldak, Bursa gibi illerde spastik çocuklar için gündüzlü rehabilitasyon merkezleri. Eskişehir Sosyal Yardım ve Dayanışma Vakfının Özürlü Kadınlar Rehabilitasyon Merkezi. Bu kuruluşlar SHÇEK ile ortak sözleşmeyle çalıştırılmaktadır. Bir de tekbaşına çalışmalarını yürüten özel kişilere bağlı kuruluşlar vardır. Örnek: Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfına bağlı İş Rehabilitasyon Merkezi. Öğretilbilir Çocukları Koruma Derneğine bağlı Eğitim Merkezi (Ölçen 1994).

Yukarıdaki özürlü/engellilere hizmet veren kuruluşlar gereksemeyi karşılamaktan çok uzaktır. Türkiye'deki özürlülerin değil kesin, kesine yakın bile sayıları bilinmemektedir. Hatta, örneğin, öğrenim kurumlarındaki öğrencilerin içindeki engelli ve özürlü sayılarının bilinmesi olanaklı iken onun bile tam sayısı çıkarılamamıştır. Dolayısıyla engelliler için kurum açmayı zorlayacak iki etkenden ikisi de bulunmamaktadır. 1) Rakam (veri), 2) taban baskısı (kamuoyu).

Genel bir kestirmeyle, özel eğitim gerektiren 4-18 yaş grubundaki 952.382 kişinin 26.000'ine özel eğitim verilmektedir. Bunların arasında okullaşma oranı % 2.71 gibi çok düşük bir düzeyde kalmaktadır (MEB 1993, 75). Eğitim olanağı bulamayan çoğunluğa büyük aile ve yakın çevresi içinde anlayış ve dayanışma yoluyla bakılmaktadır.

Özürli çocukların eğitimine anababanın da katılması denemesi son yıllarda Türkiye'de gündeme girmiştir. 1980 yılında Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde Özel Eğitim Anabilim Dalına bağlı olarak Özel Eğitim Merkezi kurulmuştu. Başlangıçta sadece işitme engelli çocuklara eğitim verilen merkezde 1989 yılında bir anlayış değişikliği yaşanmış ve o yıldan başlayarak eğitime işitme engelli çocuğun ana ve babasının da katılmasına başlanmıştır. Ana ve babanın etkin katılımının çocuğun eğitiminde kolaylaştırıcı etken olacağı görüşü benimsenmektedir. Bu proje kapsamına 1990-1991 öğretim yılında, işitme engelli çocukların yanısıra zihinsel özürli ve otistik çocuklar da aileleriyle birlikte katılmıştır. Çalışmalar halen üniversite bünyesinde, bir çocuk gelişimi eğitimcisi (öğretim görevlisi), iki klinik psikoloğ (biri araştırma görevlisi) tarafından sürdürülmektedir (Sucuoğlu/Küçükker/Kanık 1993; Sucuoğlu; Kanık 1994).

Nitelik açısından bakıldığında, Milli Eğitim Bakanlığına bağlı kuruluşların öncelikle salt öğretim kurumları olarak düzenlendiği görülür; örgün eğitim kurumlarıdır. Bu kuruluşlarda geleneksel olarak Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenleri görevlidirler. Sosyal çalışmacılar için kadro ve işlev yoktur. Bu demektir ki, sosyal çalışma mesleğinin uygulama alanı olarak giremediği kurumlardır bu kurumlar. Durum özel kişilerce açılan kuruluşlar için de aynıdır. Salt, SHÇEK'e bağlı rehabilitasyon merkezlerinde sosyal çalışmacılar görevlendirilmişlerdir.

5.3.3. Hükümlülerin Eğitimi (Straflingspädagogik)

Hükümlülerin eğitimi Adalet Bakanlığının uhdesindedir. Uygulanacak eğitimin amaç ve ilkeleri şöyle özetlenmektedir: Ceza ve Tutukevi eğitimi, hükümlü ve tutuklulara; Türkiye Cumhuriyetinin insan haklarına dayanan Milli, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olduğunu, Türk Devletinin ülkesi ve milleti ile bölünmez bir bütün teşkil ettiğini kavratmayı, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsetmeyi; onları kişilik ve ahlaki karakterleri gelişmiş, iş sorumluluğu duyan, aile ve toplumun diğer üyeleri ile olumlu bağlar kurabilen, çevresindeki insanlarla işbirliği yapabilen, yurt kalkınmasına hizmet etmeyi amaçlayan iyi bir yurttaş yapmayı; bölücü ve yıkıcı faaliyetlere yönelik duygu ve düşüncelerini olumlu yönlerle kanalize ederek topluma kazandırmayı amaç edinir." (AB yılısız/1).

Tutukevleri ve cezaevlerinde bu çerçevede düzenlenen eğitim kursları şu başlıklar altında toplanmaktadır: Özel Psikoloji, Yurttaşlık ve Medeni Bilgiler, Sosyoloji, Din ve Ahlak, Tarih ve Türk ve İnkılap Tarihi, Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Sanatı ve Medeniyeti Tarihi vb^(*)

(*) Bilgi için: Adalet Bakanlığı. 1983, Ceza ve Tevkif Evlerinde Uygulanacak Özel Psikoloji Dersi Müfredat Programı; Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevlerinde Bulunan Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Yurttaşlık ve Medeni Bilgiler Dersi Müfredat Programı; Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tevkif Evlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Sosyoloji Dersi Müfredat Programı; Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tutuk Evlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere Verilecek Din ve Ahlak Bilgisi; Ceza ve

.Cumhuriyet Savcılarının ve Bakanlık yetkililerinin denetiminde verilen eğitimi verenler Milli Eğitim Bakanlığınca yollanan öğretmenlerdir.

Ancak, Adalet Bakanlığının yeniden yapılanması çalışmaları kapsamında çocuk tutuklu ve hükümlülerin daha çağdaş ve topluma kazandırıcı ilişkiler içine alınmaları için zaman zaman girişimler yapılmaktadır. Bu çerçevede 1983 yılında tutukevleri ve cezaevlerinde Psiko-Sosyal Hizmet Biriminin kurulmasına karar verilmiştir. Bu Birimde bir psikoloğ ve bir sosyal çalışmacı görev yapacaktır. Tutuklu ve hükümlülerin psikososyal sorunlarının çözümü çerçevesinde yapılması gerekenlerle psikoloğ ve sosyal çalışmacıların görev tanımları aynı yıl bastırılan Psiko-Sosyal Hizmet Programında ayrıntılı açıklanmıştır (AB 1983/4).

Ancak, tutuklu ve hükümlülere psikososyal açıdan yaklaşımın sağlanması, eldeki mevcut eğitim kadrosuyla hem nicel hem de nitel olarak olanaklı görülmemektedir. Olabilen çalışmanın da mesleksi bakımdan verimli olduğunu söylemek çok zordur. Çünkü tutuklu ve hükümlüyle yakın ilişkide olmaları gereken psikoloğ ve sosyal çalışmacılar cezaevlerinin katı kuralları içinde hareket yetilerini yitirmektedirler.

Tevkifevlerinde Uygulanan Tarih ve Türk İnkılap Tarihi Dersleri; Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tevkifevlerinde Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı Dersleri Müfredat Programı; Ceza ve Tevkifevlerinde Uygulanan Türk Sanatı ve Medeniyeti Tarihi Dersi. Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası

1993 yılının Mayıs ayında (4.5.1993) Adalet bakanlığı ile spordan sorumlu Devlet Bakanlığı arasında yapılan bir sözleşmeyle, cezaevleri, ıslahevleri ve tutukevlerinde bulunan kimselerin spor yapabilmeleri için spor alanlarının düzenlenmesinden, malzeme gerekmesinin giderilmesine kadar Devlet Bakanlığının desteği sağlanmıştır. Sözleşmeye göre;

- Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü spor tesisleri bulunan cezaevlerinde düzenlenecek spor düzenlemelerine yardımcı olacak,
- Cezaevlerine ait spor takımlarının Genel Müdürlük tesislerinden yararlanması sağlanacak,
- Cezaevleri takımları ile kulüp ya da il müdürlükleri arasında yarışmalar düzenlenecek,
- Genel Müdürlük spor etkinliklerinin yanısıra cezaevlerinde folklor ve çeşitli eğitsel oyunların düzenlenmesine yardımcı olacak,
- Tahliye olan çocukların ve gençlerin Genel Müdürlüğe bağlı İzcilik Okulları ile Gençlik Kamplarında ücretsiz yararlanmaları sağlanacaktır (Milliyet 5.5.1993).

Bu proje bugüne değin istedik düzeyde gelişmemiştir. Tutuklu ve hükümlülerin sportif etkinliklerinde gözle görülür bir başlangıç yapılamamıştır.

Yeni başlatılmak istenen bir çalışma da 18 yaşını tamamlamamış kız ve erkek hükümlü ve tutuklular için tretman çalışmalarıdır. Tutuklu ve hükümlülerin bedensel ve zihinsel sağlıklarını yeniden kazandırmaları ve sürdürmeleri, suçluluk duygusundan arınmaları,

toplumla barışmaları, toplumsal sorumluluklarını duymaları yönünde yapılan etkinliklerin tümü demek olan tretman için Bakanlık Üniversitelerden bigi toplama aşamasındadır(*) .

Bu kapsamda, tutuklu ve hükümlü çocukların eksik kalan öğrenimlerini tamamlamaları, nitelikli bir iş ve meslek edinmelerine, boş zamanlarını sanat ve kültür etkinlikleriyle geçirmeleri öngörülmekte, ruhsal ve sosyal sorunlarının çözümü için yardım verilmekte, toplumun çeşitli kurumlarıyla işbirliği yapılarak dış dünya ile ilişkilerinin korunmasına ve bu yolla tahliye sonrası olağan bir yaşam sürmeleri yolunda toplumun eğitim, iş ve diğer kaynaklarından yararlanmaları ereklenmektedir (AB 1994).

Tutuklu ya da hükümlü çocuklar, Türkiye'de bulunan dört ıslahevinde okul eğitimi görebilmekte, bunun yanısıra iş ve meslek öğrenmektedirler. Çocukların toplumsallaşmaları ve topluma kazandırılmaları için kuruluş içinde sosyokültürel etkinlikler yapılmaktadır. Bu kuruluşlarda sınırlı sayıda sosyal çalışmacı çalışmaktadır.

Yetişkinler için varolan tutuk ve cezaevlerinde 30 dolayında sosyal çalışmacı Adalet Bakanlığı bünyesinde sosyal çalışmacı kadrosunda çalışmaktadırlar, ancak bu tür bir çalışmanın mesleksel nitelik bakımından verim getirici olduğunu söylemek

---

(*) Bu amaçla 8.2.1994 gün ve ÇGEİİŞ-10/5549 sayılı yazıyla Üniversitelerden görüş istenmiştir.

bugün için zordur. Bunda etken, Adalet Bakanlığının disipliner ve kapalı yapısının rolü olduğu denli hem tutuklu ve hükümlülerin hem de görevlilerin feodal kültür ve eğitim yapısında olmalarının da rolü bulunmaktadır.

Eğitim içerik ve yöntemiyle otoriteye ve tekyanlı benimsetme anlayışına dayalıdır. Demokratik ve tartışmaya açık yapısı yoktur. Eğitimin temel ereği, hükümlüye devlet otoritesinin, yurt ve ulus kavramlarının yüceliğinin ve resmi ideolojinin benimsetilmesidir. Temel anlayış, "suç" işlemiş kişiyi disiplinli ve itaatkar yapmaktır. Bu modelin de çağdaş eğitim anlayışından çok feodal eğitim anlayışı olduğunu söylemeye gerek yoktur. Bu yargıya varmak için Adalet Bakanlığı tarafından yayımlanmış "Hükümlü ve Tutuklulara Uygulanacak Eğitimin Amaç ve İlkeleri"ni okumak yetecektir (Bakınız: AB yılız/1) (*).

6. Sonuç

"Gerçi sosyal çalışmanın yöntemsel anlayışı eğitimden daha çok toplumbilime dayalı olarak gelişmiş ise de" [...] "insanlar üzerinde eğitimden bir ilgisi sürekli vardır" (Buchkremer 1982, 20). Tuggener'in saptadığı gibi, toplumsallaştırma kavramı sosyal çalışma kuramı içinde eğitim kavramını geniş ölçüde

---

(*) Türkiye'de suçlularla sosyal çalışma ve cezaevlerinde sosyal çalışma (Straffälligenhilfe und Strafvollzug im Gefängnis) konusunda ayrıntılı bilgi için bakınız: Tomanbay, İlhan. 1990, Wie sozial ist die Türkei?, Berlin: VWB

karşılıkmaktadır (1973, 136f). Bu bağlamda bakacak olursak sosyal çalışmanın Türkiye'de de eğitimsel işlevi yaratılabilir ve sosyal çalışma sosyal eğitim işlevini de üzerlenebilir.

Ancak varolan nesnel ve öznel koşullar bunu gerekli kılar mı, bu ayrı bir sorudur. Çünkü Türkiye'de bir başka meslek benzer içerikte billurlaşmaya başlamıştır. Bu "halk eğitimi"dir. Üniversitelerin Eğitim Fakültelerinin Halk Eğitim Bölümlerinden mezun olan gençler sosyal eğitim alanında görev üzerlenebilirler; bu boşluğu doldurabilirler ve sosyal çalışmanın bu alandaki işlevselliğini gereksizleştirebilirler. Bunun için onların eğitim programlarında sosyal eğitime yönelik değişiklik yapılmasını gerekli kılabilir. Aynı gereklilik sosyal çalışmanın da bu alana girmesi durumunda sosyal çalışma eğitiminde de sözkonusu olmalıdır.

Halk eğitimcilerinin yanısıra, onlardan bağımsız olarak sosyal çalışmanın sosyal eğitimsel işlevinin geliştirilmesini gerekli kılan koşullar da Türkiye'de vardır. Yaygın bir toplumsallaştırma hareketi içinde ne salt sosyal çalışmacıların, ne de halk eğitimcilerinin sayıca yeterli olmaları olasıdır. Sosyal çalışmanın sosyal eğitimsel işlevinin gelişmesi de toplumsal kültürün sanayi kültürüne dönüşmesiyle kendisini belli edecektir. Türk toplumunun tarihsel gelişmesi içinde öğretmenler toplumun eğitilmesi konusunda kendilerini kabul ettirmişlerdir. Ancak bu kabul ettirmede diğer ilgili mesleklerin nitel ve nicel gelişmelerinin geciktirilmesi de büyük ölçüde rol oynamıştır. Tersine bir deyişle, öğretmenliğin kendini topluma derinden kabul ettirmesi,

öteki sosyal mesleklerin kendilerini benimsetmelerini de büyük ölçüde engellemiştir.

Öğretmenlerin Türk toplumundaki eğitimsel etkinlikleri girdikleri sınıfları aşan bir boyuttadır. Bu nedenle sosyal eğitimsel alanda verimli bir işlev kazanabilirler. Bunun için öğretmenlerin eğitimleri baştan ayağa yenilenmeli, anlayış olarak değiştirilmelidir. Çünkü daha önce belirttiğim gibi Türkiye'de etkin olan eğitim dizgesi feodal kültüre dayalıdır; oysa sosyal eğitimin ırasında (karakterinde) sanayi kültürünün gereksemelerine göre biçimlenme vardır. Bu değişiklik yapılamadan öğretmenliğin sosyal eğitim alanında, bireyleştirmeye yönelik değil, kitleleri tektipleştirecek bir işlev sürdüreceği açıktır.

Değişen toplumsal koşulların birgün genel eğitim programlarını da kendine göre değiştirmesi kaçınılmazdır. Ancak o zamana değin, maddesel çözülmeye uğrayan halk katmanlarının sosyal eğitim gereksemelerinin giderilmesi için sosyal çalışmacılar ve halk eğitimciler çağdaş eğitim elemanları olarak işlev görebilirler.

Bu arada sosyal çalışmacılar sosyal eğitimsel projeler geliştirerek gereksinim gruplarının önüne koyabilirler. Ancak bu projelerin de uygulamadan çıkarılabileceği düşünülürse öncelikle sosyal eğitim verilebilecek kurumlarda kadro almalarının öncelik kazanacağı düşünülebilir. Bunun içinde itici güç toplumda çözülen birincil ilişkilerin yarattığı hacmin büyümesi olacaktır.

Yazının giriş bölümünde, ilerde Türkiye'de sosyal çalışma ve sosyal eğitim kavramları birlikte gelişir mi, yoksa sosyal eğitim işlevini sosyal çalışma mesleği tekbaşına mı üzerlenir? Ya da sosyal eğitim alanını gene sanayi kültürü tabanlı bir başka meslek mi, örneğin halk eğitimciliği, kapatır, yoksa öğretmenlik mesleği içeriksel bir sıçrama yaparak, fiilen sahip olduğu bu alanda çağdaş gereksemeyi karşılayacak eğitbilimsel devrimi kendi içinde yapar mı? sorularını sorarak konuya girmiştım. Sonuçta, ilerde Türk toplumunda ortaya çıkacak model tasarısı şu seçenekler altında somutlandırılabilir:

1. Sosyal çalışma = sosyal çalışma + sosyal eğitim
2. Sosyal çalışma = sosyal çalışma
halk eğitimi = sosyal eğitim
3. Öğretmenlik = sosyal eğitim
4. Sosyal çalışma/halk eğitimciliği/öğretmenlik = sosyal eğitim

Türkiye'nin sanayileşme sürecinin kültürel sonuçlarının toplumun her kademesine yaygınlaşmasıyla bu modellerden biri toplumda kendisini benimsetecektir. Bunlardan hangisinin toplumda kendisini benimseteceğini zaman gösterecektir. Ancak, Türkiye toplumunun yapısına uygun bir değişmenin, dışardan ithal edilen modellerin önüne geçmesi tarihsel olarak kaçınılmaz olsa gerektir.

Tarihsel olarak çok yakında, Türkiye'de, teknolojik gelişmenin, köylülüğe dayalı davranış ve değer

kalıplarını işlevsiz kılacak bir boyuta ulaşmasıyla, yeni teknolojik toplumun gereksemelerine uygun, yeni insanın yaratılması ve toplumun kültürel bakımdan bu yapıya hazırlanması zorunluğu dayattığında, sosyal eğitim de, kendi toplumuna özgü kuramı ve uygulamasıyla billurlaşmaya başlayacaktır. Bugüne değin Türkiye toplumuna, Avrupa ve Amerika'dan bir dışalım aracı olarak gelen ve sınırlı olarak yerleşen sanayi kültürü değer ve davranış kalıpları da "özenti" ve "yabansılıktan" çıkacak, Türkiye toplumunun kendi üretimi olarak yaygınlaşacak ve toplumu yeniden biçimleyecektir.

KAYNAKÇA

ALTAN, Çetin. "Uygarlığı Kadınla Sanat Emzirir", Hürriyet Gazetesi. 22.12.1988.

ALTINDAĞ KADIN DANIŞMA MERKEZİ (yılsız), Sığınmaevi. Broşür. Ankara.

"Ankara Sokaklarında Çalışan Çocuklar Projesi" (yılsız), tanıtım yazısı, çoğaltım.

BAŞARA, Toksal. (12.4.1994), Görüşme. Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü, Ankara.

BOCK, Teresa. (1980), "Sozialarbeit/Sozialpädagogik", in: Fachlexikon der sozialen Arbeit, Frankfurt am Main: dv

BUCHKREMER, Hansjosef. (1982), Einführung in die Sozialpädagogik, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft

DEVLET PLANLAMA TEŞKİLATI (DPT), (19...), Yaygın Eğitim Özel İhtisas Komisyonu Raporu. Ankara: DPT

FACHLEXIKON DER SOZIALEN ARBEIT (DV), 1980,
Frankfurt am Main: dv

GÜNERİ, Meral. (15.3.1994), Görüşme. Sosyal Hizmetler ve
Çocuk Esirgeme Kurumu İl Müdürlüğü, Ankara.

KELEŞ, Ruşen/Jürgen NOVAK/İlhan TOMANBAY, (1991),
Türkiye'de ve Almanya'da Sosyal Hizmetler - Ansiklopedik
Sözlük - ,Ankara: Selvi

KILIÇ, Eşref. (1968),Türkiye'de Halk Eğitimi - Başlangıcından
Bugüne Kadar, Ankara: T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Halk Eğitimi
Genel Müdürlüğü.

KUŞGÖZOĞLU, Tülin. (12.4.1994), Görüşme. Sosyal Hizmetler
ve Çocuk Esirgeme Kurumu İl Müdürlüğü, Ankara.

MİLLİYET Gazetesi, 5.5.1993 ve 6.4.1994.

MÜLLER, C. Wolfgang. (1983), Wie Helfen zum Beruf wurde.
Basel/Weinheim: Beltz

NOHL, Arnd-Michael. (1993), Gençlik Evinde Gençlerin Hayatı -
Bir Kalitatif Araştırmanın İlk Adımları, Yayınlanmamış
Araştırma, Ankara.

NUHOĞLU, Neşe. (12.4.1994), Görüşme. Sosyal Hizmetler ve
Çocuk Esirgeme Kurumu İl Müdürlüğü, Ankara.

OZANKAYA, Özer. (1984), Toplumbilim Terimleri Sözlüğü,
Ankara: Savaş.

ÖĞRENCİ SEÇME VE YERLEŞTİRME MERKEZİ (ÖSYM),
(1992), 1991-1992 Öğretim Yılı Yükseköğretim İstatistikleri,
Ankara: ÖSYM.

ÖLÇEN, Makbule. (21.4.1994), Görüşme. Telefonla. Ankara.

SUCUOĞLU, Bülbin/ Nuray KANIK, (11.4.1994), Görüşme.
Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi, Ankara.

SUCUOĞLU, Bülbin/Sevgi KÜÇÜKER/Nuray KANIK. (1993), "Özel Eğitimde Anne-Baba Eğitimi Programları (Örnek Çalışma), A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C. 25, S. 2, s. 521-537.

SÜMER, Atilla. (18.5.1994), Görüşme. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Daire Başkanlığı. Ankara.

T.C. ADALET BAKANLIĞI (AB), (1983/1), Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutuk Evlerinde Uygulanacak Psiko-Sosyal Hizmet Programı, Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

agy, (1983/2), Ceza ve Tevkif Evlerinde Uygulanacak Özel Psikoloji Dersi Müfredat Programı, Ankara: Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkif Evleri Genel Müdürlüğü.

agy, (1983/3), Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevlerinde Bulunan Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Yurttaşlık ve Medeni Bilgiler Dersi Müfredat Programı, Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

agy, (1983/4), Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza İnfaz Kurumları ile Tutuk Evlerinde Uygulanacak Psiko-Sosyal Hizmet Programı, Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

agy, (1983/5), Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tevkif Evlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Sosyoloji Dersi Müfredat Programı, Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

agy, (1983/6), Ceza ve Tevkif evlerinde Uygulanan Tarih ve Türk İnkılap Tarihi Dersleri, Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

agy, (1983/7), Ceza ve Tevkif evlerinde Uygulanan Türk Sanatı ve Medeniyeti Tarihi Dersi, Ankara: Yarı Açık Cezaevi Matbaası.

agy, (yılısız/1), Hükümlü ve Tutuklulara Uygulanacak Eğitimin Amaç ve İlkeleri, Ankara: (basımevi yok).

agy, (yılısız/2), Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tutuk Evlerindeki Tutuklu ve Hükümlülere Verilecek Din ve Ahlak Bilgisi, Ankara: Adalet Bakanlığı C.T.E. Genel Müdürlüğü.

agy, (yılısız/3), Adalet Bakanlığına Bağlı Ceza ve Tevkifevlerinde Tutuklu ve Hükümlülere Uygulanacak Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı Dersleri Müfredat Programı, Ankara: Adalet Bakanlığı C.T.E. Genel Müdürlüğü.

agy. CEZA İNFAZ KURUMLARI VE TUTUKEVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (AB), (8.2.1994), Hacettepe Üniversitesi Rektörlüğü Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Başkanlığına. Resmi Yazı. Sayı. ÇGEİİŞ-10/5549.

T.C. BAŞBAKANLIK DEVLET İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ (DİE), (1955), Nüfus İstatistikleri (ve devamı yıllar), Ankara. agy, (1979), Türkiye İstatistik Yıllığı 1979. Ankara.

agy, (1990), İstatistiklerle Kadın 1927-1990. Ankara.

agy, (1992), Hanehalkı İşgücü Anketi Sonuçları, Ekim 1992. Ankara.

agy, (1993/1), DİE Genel Nüfus Sayımı 1990, Ankara.

agy, (1993), Türkiye İstatistik Yıllığı, Ankara.

T.C. BAŞBAKANLIK SOSYAL HİZMETLER VE ÇOCUK ESİRGEME KURUMU (SHÇEK), (1993), 1993 Yılı Çalışmaları Değerlendirme Raporu ve 1994 Yılı Hedefleri, Ankara.

T.C. MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI (MEB), (1993), TBMM 1994 Yılı Bütçe Raporu, Ankara: Ders Aletleri Yapım Merkezi Matbaası

agy, (3.2.1994), Basın Açıklaması, Fax. 1137 T5İ.

agy. ARAŞTIRMA, PLANLAMA VE KOORDİNASYON KURULU BAŞKANLIĞI, (1994), Milli Eğitim ile İlgili Bilgiler, Ankara: Ders Aletleri Yapım Merkezi Matbaası

T.C. RESMÎ GAZETE, 17.1.1994, S. 21821, s. 46-54.

TOMANBAY, İlhan. (1990), Wie sozial ist die Türkei, Berlin:
VWB

TUGGENER, H. (1973 2. Aufl.) Social Work, Weinheim/Basel:
Beltz

YÜKSEK ÖĞRENİM KREDİ VE YURTLAR KURUMU
(YÖKYK), (1994),

1993 İstatistik Bülteni, 20.05.1994, Ankara

*

(20.05.1994, Ankara)

Almanca metnin düzeltmelerini yapan: Arnd-Michael Nohl